

Artuklu İnsan ve Toplum Bilim Dergisi

MAKALE

www.hssj.artuklu.edu.tr

Kalkınma Açısından Cinsiyetler Arası Eşitsizlikler ve Türkiye’de Toplumsal Cinsiyet

Funda Râna ADAÇAY¹

Anahtar Kelimeler:

1. Kalkınma
2. Kadın
3. Toplumsal cinsiyet
4. Cinsiyetler arası eşitsizlik

Özet

“Eşitsizlik sorunu” denildiğinde gelir ve fırsat eşitsizliklerinden çok daha önce akla gelen, cinsiyetler arası eşitsizliklerdir. Söz konusu kriterler ve erkekler açısından eşitliğin olduğu durumlarda dahi, kadınların ikincilliği ya da görece farklılaştığı görülmektedir. Bu çalışmada, Türkiye’de cinsiyetler arası eşitsizlik sorunun kaynaklarına değinilmiş ve gelişmiş ülke örnekleriyle kıyaslamalara yer verilmiştir. Kısaca, çalışmada cinsler arası eşitsizliklerin genel hatlarıyla dünya genelinde ve Türkiye’deki durumu, seçilmiş verilerle karşılaştırılarak ortaya konulmaya ve insani gelişmede kadın rolünün önemi vurgulanmaya çalışılmıştır.

CİNSİYETLER ARASI EŞİTSİZLİK VE AYRIMCILIK

Kadın ve erkek arasında erkek lehine ayrımcılıkların yarattığı eşitsizlik, dünyanın ezeli sorunlarından biridir. Toplumsal cinsiyet, kadınlar aleyhine işleyen eşitsiz bir toplumsal bölünme mekanizmasıdır. Kendi toplumlarındaki ekonomik yapılar üzerinde etkin olmaya yönelik fırsatlar ve bu fırsatlara ulaşma açısından kadınlarla erkekler arasında büyük farklılıklar vardır.

Cinsiyet eşitsizliği, güç, saygınlık ve mülkiyet dağılımının bireysel meziyetlere değil cinsiyet esasına dayandırılmasıyla ortaya çıkmakta ve bir cinsin diğer

cins üzerinde baskın ya da diğerine göre üstün olduğu inancına dayanan bir ideoloji olan “seksizm” aracılığıyla açıklanmaktadır.² Cinsiyet, hak ve imtiyazlara bağlandığında bir tartışma meydana gelmektedir. Eşitlikçi bir duruma ulaşmak çoğunlukla, bazıların diğerlerinden farklı özel hak ve imtiyazlara sahip olduğu bir durumdan uzaklaşmayı ifade etmektedir. Ancak, çok sayıda grup içerisinde bütün insanların eşit olduğu düşüncesi, kadınlar arasında bile bölünmelere yol açabilmekte ve uzlaşma olasılığı zayıflamaktadır. Bu nedenle, cinsiyet eşitsizliği kavramı kadınlara yönelik ayrımcılık olarak karşılık bulmakta ve kadınların ayrımcılıkla mücadelede sosyal statülerini

¹ Prof. Dr. Anadolu Üniversitesi, İİBF (İktisat), frozbey@anadolu.edu.tr

² Seksizm (sexizm) karşı cinsin zayıf olduğuna inanan zihniyettir ve hem cinsiyet dayalı ayrımcı davranışları hem de zararlı tutum ve davranışları içermektedir.

geliştirme şansına yeterince sahip olamadıklarını vurgulamaktadır.

“Ayrımcılık” kavramı genel olarak, yaş, fiziki yetenekler, sınıf, etnik köken, cinsiyet, ırk ya da din ayrımına dayalı haksız muameleler için kullanılmaktadır. Sosyologlar, ayrımcılığı; “bir sosyal gruba ya da grup üyelerine, grubun bir parçası olmaları nedeniyle uygulanan negatif eylem” olarak tanımlamaktadır. Cinsiyet ayrımcılığı ise, genel anlamda, bireylere cinsiyetlerinden dolayı toplumda adaletsiz bir şekilde davranılmasıdır (WHO, 2014:15). Bu kapsamda, cinsiyet ayrımcılığı “bireyin haklarından tümüyle yararlanmasını engelleyen sosyal açıdan yapılandırılmış cinsiyet rolleri ve normlarına dayalı olarak herhangi bir ayrıma, dışlanma ya da kısıtlanmaya maruz kalmasıdır” (Demirbilek, 2007: 14). Cinsiyet ayrımcılığı, kaynaklara ve fırsatlara ulaşmada eşitsizlik, şiddet, temel hizmetlerden yararlanmada yetersizlik, çalışma yaşamı ve siyasette kadının sınırlı olarak yer alması ve kadınlarla erkekler arasındaki kişisel ilişkilerdeki güç dengesizliği hususlarıyla yakından ilişkilidir. Toplumda kadınların temel hizmetlerden yoksun olması, fırsatlara ve kaynaklara sahip olmada erkeklere oranla eşit olmayan koşullar yaşaması, şiddete uğraması, siyasette ve çalışma yaşamında düşük oranlarda temsil edilmesi cinsiyet ayrımcılığı olarak tanımlanmaktadır (UNDP, 2002: 8).

Cinsiyet ayrımcılığı, doğrudan ve dolaylı cinsiyet ayrımcılığı olmak üzere iki şekilde ortaya çıkmaktadır. Doğrudan cinsiyet ayrımcılığı, bir bireyin kadına cinsiyetini esas alarak bir erkeğe davrandığı ya da davranacağından daha olumsuz şekilde davranması veya daha az olumlu davranmasıdır. Dolaylı cinsiyet ayrımcılığı ise, biçimsel olarak eşitlikçi gözükken davranış veya uygulamaların sonradan kadın üzerinde ayrımcı etkiler yaratmasıdır (Acar, 2004: 216). Cinsiyet ayrımcılığının kapsamında, kadınların karar mekanizmalarına katılamaması, üst düzey yönetici statüsünde hiç yer alamamaları ya da çok az yer almaları, çalışma yaşamında engellerle karşılaşmaları, işyerinde taciz ya da haksızlığa uğramaları (mobbing), sendikaya üye olamamaları ve sendikal faaliyetlere katılamamaları gibi örnekler verilebilir (Human Rights and Equal Opportunity Commission, 2006: 22-23). Bu örneklerden de anlaşıldığı gibi, cinsiyet ayrımcılığı kadınların günlük yaşam faaliyetlerine tam ve özgür şekilde katılma olanağından yoksun olmalarına neden olmaktadır.

Dünyanın pek çok bölgesinde kadınlar, mali ticari ve diğer ekonomik politikaların düzenlenmesi dâhil ekonomik karar alma mekanizmalarında, vergi sistemlerinde ve ödemelere ilişkin süreçlerde hemen

hemen hiç yer almamakta ya da yeterince temsil edilmemektedirler. Çalışma koşulları ve ücretlere ilişkin kararlarda da etkili olan bu politikaların gelişmesi, kadın ve erkeklerin ekonomik kaynaklara ulaşma birliğini, ekonomik güçlerini ve sonuç olarak da bireysel, ailesel ve toplumsal düzeyde aralarındaki eşitsizliğin ölçüsünü doğrudan etkilemektedir (UNDP,1995: 61).

Tüm bu ayrımcılığa yol açan sorunlar, aynı zamanda bir ülkenin gelişiminde ortaya çıkan en önemli engeller arasında yer almaktadır. Cinsiyetler arası eşitsizlik ya da ayrımcılık yaratan sorunların nedenleri, toplumsal cinsiyeti de yaratan öğeler olarak karşımıza çıkar. Söz konusu nedenlerin başlıcaları, hetenormatif toplum sistemi içinde ve toplumsallaşma sürecinde öğrenilen kalıp yargılar, önyargılar ve bunları besleyen kurumlardır. Başka bir deyişle, toplumsal cinsiyetin yaratılmasında ve/veya sürdürülmesinde aile, sosyo-kültürel öğeler, gelenek- görenek, örf ve adetler, tabular, din ve ahlâk anlayışının yanı sıra ekonomi politikaları, küreselleşme ve yoksulluk, medya ve siyaset gibi kurumsal içerikli nedenler de söz konusudur (Adaçay, 2014: 33-68). İleriki açıklamalarda, bu kurumların cinsiyetler arası ayrımcılığa ve eşitsizliklere kaynaklık eden bazı etkilerine daha ayrıntısıyla değinilecektir.

KALKINMA KURAMLARINDA KADIN

Kalkınma denilince uzun yıllar boyunca akla ilk gelen ekonomik büyüme, sanayileşme, dış ticaretin büyümesi, kişi başına milli gelir artışı olmuştur. Ancak, kalkınmayı makro düzeydeki ekonomik politikalar üzerinden, sanayileşmeyle bağlantılı tanımlayan kalkınma çalışmaları büyük ölçüde başarısız kalmıştır.

Gelişmekte olan ülkelerde ekonomik büyüme sağlansa bile insan unsuru göz ardı edildiği için yoksulluk, işsizlik, gelir dağılımı adaletsizliği gibi sorunlar çözülememiştir. Özellikle kadınların kalkınmanın getirdiği nimetlerden yararlanmadığı ve yoksulluktan, işsizlikten çok daha olumsuz etkilendiği açığa çıkmıştır (Toksöz, 2012: 15). Kalkınma politikaları kadınların toplumdaki eşitsiz konumlarını sınırlı ölçüde iyileştirebilmiş dolayısıyla kalkınma süreçlerinden kadın ve erkek eşit şekilde faydalanamamıştır. Başka bir deyişle, kadın ve erkek ülkelerin kalkınma sürecine eşit koşullarda katılamamış, kadının toplumsal konumu kalkınma yaklaşımlarında dikkate alınmamıştır. Ekonomik açıdan yatırımların sektörler ya da bölgeler arasında dengeli dağılıp dağılmamasına göre, ya da büyüme için ihtiyaç duyulan kaynakların ulusal ya da uluslararası olmasına göre ayrımlarla kalkınma yolları aranırken, hükümet politikalarının hangi yönlü olacağı merkezinde stratejiler belirlenmiştir. Mekân, zamandan ve araçlardan bağımsız yenedünya düzeninde ve bilgi

toplumunda, insan tek başına bir güç noktasına dönüştükçe, kalkınma yaklaşımları da kaynak odaklı olmaktan çok “insan” odaklı hale gelmeye başlamıştır.

Kalkınmada 1950’li yıllardan beri uygulanagelen “Refah yaklaşımı”nda, az gelişmiş ülkelerde erkek üretim gücüne odaklanılmış ve kadınlar sadece üretim gücünün sürekliliği sağlayacak koşulları hazırlayan - erkeğin beslenmesi, çocuklarının bakımı, temizliğinin yapılması vs.- “yeniden üretim gücü” olarak görülmüşlerdir (Mooser, 1992: 42). Başka bir deyişle, bu yaklaşımda kadınlar, bir üretim gücü olarak sayılmamış ve “pasif alıcı” olarak kabul edilmişlerdir; Ayrıca kırılğan grup içinde, hasta ve yaşlılarla birlikte değerlendirilmişlerdir. Kadının aile ve çocuk kapsamında değerlendirildiği bu anlayış cinsiyete dayalı işbölümünü kuvvetlendirerek, toplumsal cinsiyet algısını ve eşitsizlikleri desteklemiştir (Mooser, 1992: 75). Kalkınma anlayışında, Refah yaklaşımının aksine kadınların “aktif katılımcılar” olduğunu savunan Batılı feministlerin eleştirileri sonrasında, “Eşitlik yaklaşımı” ortaya çıkmıştır. Bu yaklaşım, erkek ve kadın arasındaki eşitsizliklerin ortadan kaldırılması kapsamında, kadınlara ekonomik ve politik özerklik verilmesini savunmaktadır. Hem kamusal alanda hem özel alanda eşitlik isteyen kadınların ev içi dışı ve ev içi gelir getiren faaliyetleri üretim olarak sayılmıştır.

Feminist kuramlar içinde, liberal yaklaşımda kadınlar homojen bir grup olarak piyasa güçleri içinde değerlendirilmektedirler (Coleman vd., 2002: 348). Bu yaklaşımda kadının farklılıkları göz ardı edilerek “homoeconomicus” kriterinde, kadının güçlenmesi yine piyasa güçlerini ele etmesiyle mümkün olacaktır. Piyasa dışı ekonomiyi de göz önünde bulunduran sosyalist yaklaşımda ise, kadınlar yine bir homojen grup içinde, kapitalizm ve sınıf ilişkileri çerçevesinde yalnızca proleterya olarak, ancak ataerkil yapı ve ilişkiler dışında cinselliğinden uzak bir birey şeklinde ele alınmaktadır. (Ramji, 1997) Anlaşıldığı üzere, her iki yaklaşımda kadın, erkekten farksız, salt bir birey olarak ele alınmaktadır. Kısacası, yine “kadının adı yoktur!”. Radikal feministler ise, erkek egemen ataerkil yapıyla, kadının kendi öznelini merkeze alan ve örgütlü bir mücadele verilmesini savunmaktadırlar (Payne, 1997: 239-240).

1970’li yıllarda az gelişmiş ülkelerdeki yoksullukla mücadele, en yoksul olanların ve çoğunluğun kadınlar olması nedeniyle, bu mücadele politikalarının hedefinde kadınlar olmuştur. Mikro ölçekli projelerle kadınların yoksulluklarının azaltılmaya çalışıldığı –en azından erkekler kadar gelir sahibi olabilmelerinin hedeflendiği bu yaklaşım- sorunlar karşısında yetersiz kalmıştır. 1980’lerde ise, gelişmekte olan ülkelerde yaşanan krizlerde kadınların ekonomiyi daha fazla katılımı

istendiği için, ev-içi üretimlerinin dahi dikkate alındığı bir “verimlilik” yaklaşımının benimsendiği söylenebilir (Mooser, 1992: 69). Liberal politikaların güçlendiği, ihracata dayalı büyümenin, yani daha çok üretmek-satmak hedefi taşıyan kalkınma anlayışındaki ülke ya da endüstrilerde, kadın yedek işgücü olarak görülmüştür. Kadınların genellikle kayıt dışı işlerde ve erkeğe oranla görece daha düşük ücretlerle çalıştırılabildiği göz önünde bulundurulursa, bu anlayışın kadınlardan çok işverenlerin etkinliğini arttırmaya yönelik olduğu söylenebilir.

Gelişmiş ülke ve gelişmekte olan ülke kadınlarının sorunlarının ortak olmaması konusundaki tartışmalar, tüm yaklaşımları içinde barındıran ancak farklı olan, hem kısa hem de uzun vadeli stratejiler içeren yeni bir yaklaşımı doğurmuştur. Güçlendirme yaklaşımı olarak adlandırılan bu yaklaşımda, kadınların ırk, sınıf, etnik temelde kısaca sosyo-kültürel koşullara bağlı olarak yaşadıkları farklı sorunlar nedeniyle çözümlerin de farklı olması gerektiğini savunulmaktadır. Kadının kapasitesini arttırarak, kendisine olan güveni kazanmasını ve bu güveni geliştirmesini “güçlenme” olarak tanımlayan bu yaklaşımda, kadınların, kalkınmaya tepeden aşağı doğru uygulanan plan, program ve projeler çerçevesinde dâhil edilmesini eleştirilmektedir. Çünkü böylesi uygulamalarda, kadınlar kendi yaşamları hakkındaki sorunlar ve isteklerini ifade edebilecek koşullardan yoksundurlar (Mooser, 1992: 74-75).

1990’li yıllardan itibaren temel insan ihtiyaçlarını, fizyolojik ve refah ihtiyaçlarının daha ötesinde algılayan yeni bir yaklaşım “beşeri kalkınma” anlayışı geliştirilmiştir. BM başta olmak üzere pek çok uluslararası kuruluşun önderlik ve rehberlik yaptığı bu yaklaşım çerçevesinde az gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerin kalkınma sürecinde eşitlik ve toplumsal adaletin sağlanması için hem kadın, hem de erkeğin toplumsal rolleri birlikte ele alınarak değerlendirilmektedir. Beslenme, barınma, korunmanın yanı sıra insan hakları, fırsat eşitliği, azınlık temsilleri, cinsler arası eşitlik vs. konulardaki sorunların da giderilmesi durumunda bir ülkenin kalkınabileceği öne sürülmektedir. Söz konusu yaklaşım, kadınların ihtiyaçlarını da gerek temel toplumsal rolleri açısından gerekse cinsler arası statüsünü erkekle eşit kılmaya yönelik ihtiyaçlar olarak tanımlamaktadır. Örneğin; kreşler ya da yaşlı bakım desteği, ev-içi hizmetlerin değerli kılınması, eğitimde fırsat eşitliği, eşit işe eşit ücret (cinsiyete dayalı işbölümü) projeler gibi, sosyal anlamda toplumsal rollerini destekleyici önerilerin yanı sıra; miras, mülkiyet, çalışma hakları, evlenme/boşanma ve kürtaj hakkı, siyasal temsil hakları vb. ekonomik,

yasal ve siyasal desteklerle kadının statüsünü güçlendirmeye yönelik çözüm önerileri getirilmektedir.

Birleşmiş Milletler İnsani Gelişme Endeksi

Ekonomik açıdan kalkınmakta olan birçok ülkede, sosyal sorunların çözülememesi üzerine ekonomik büyüme ve insani gelişme arasındaki ilişkinin önemi ortaya çıkmıştır. 21. yüzyılda uygar yaşam ölçütü, ülkelerin “insani gelişme düzeyi”dir. BM Kalkınma Programı (UNDP) 1990 yılından bu yana her yıl yayınladığı “İnsani Gelişmişlik Raporları” (Human Development Report –HDR) aracılığıyla ülkeleri “Kişi Başına düşen Milli Gelir” (KBMG) düzeylerine göre, “Yüksek, Orta ve Düşük İnsani Gelişme” şeklinde bir sınıflandırmaya tabi tutmaktadır. Raporlarda ayrıca, ülkelerin belli eğitim, sağlık, gelir verilerinden elde edilen endeksler yardımıyla ülkelerin insani gelişmişlik düzeyleri belirlenmektedir. Bu doğrultuda, ülkelerarası sosyoekonomik gelişmişlik düzeylerinin de ortaya konduğu İnsani Gelişme Endeksi (İGE) kullanılmaktadır. Endeks değerleri “sıfır” ile “bir” sayıları arasında ($0 < İGE < 1$) değerler almakta ve ülke endeks değerinin 1’e yaklaşması (örneğin 0,9), o ülkenin insani gelişimde yüksek düzeyde olduğunu göstermektedir. Sonuçta, İGE değerine göre ülkeler sıralaması verilmektedir. Bu kriterlere göre, yüksek insani gelişmişlik endeksine sahip ülkeler daha gelişmiştir. Bu kriterlere uymayanlar genel olarak, gelişmekte olan ülkeler (G.O.Ü.) olarak sınıflandırılmaktadır.

Tablo 1. İGE Değerlerinin Sınıflandırması

	İGE Değeri
Yüksek Gelişme	> 0.800
Orta Gelişme	$0.799 - 0.500$
Düşük Gelişme	< 0.500

Kaynak: UNDP, HDR, 2013.

İGE, insani gelişmenin üç temel boyutundaki uzun vadeli gelişmeyi değerlendirmek için kullanılan özet bir ölçüm yöntemidir. Bu üç temel boyut: “Uzun ve sağlıklı bir yaşam, bilgiye erişim ve insana yakışır yaşam koşulları” olarak sıralanmaktadır. İnsani gelişme düzeyini belirlemek için 14 istatistiki tabloya dayalı olarak belirlemeler yapılmaktadır. Bu veriler; kadın erkek eşitliği ölçümünden gelir dağılımı eşitsizliğine (Gini katsayısı³); eğitimden sosyal bütünleşmeye; mal ve hizmetlerin uluslararası ticarete konu olmasından uluslararası sermaye ve göçmen akımlarına, inovasyon ve teknolojiye çevreye; sağlıktan kaynak kullanımını üzerindeki etkiye kadar yayılan bir alanı kapsamaktadır.

³ Gini katsayısı, gelir dağılımı eşitsizliğini ölçmekte kullanılan 0 ile 1 arasında değer alan bir katsayıdır. Katsayı sıfıra ne kadar yakınsa gelir dağılımında eşitliğe o kadar yaklaşıyor, 1’e ne

Ülkelerin insani gelişmedeki sıralaması, bu çeşitli verilerin bir arada ele alınmasıyla ortaya çıkmaktadır. İGE hesaplanırken “Yaşam Beklentisi Endeksi”, “Eğitim Endeksi ve GSYİH Endeksi”nin geometrik ortalaması alınmaktadır (UNDP, HDR, 2013).

“Güney’in Yükselişi: Farklılıklar Dünyasında İnsani Gelişme” başlıklı 2013 İnsani Gelişme Raporu, 187 ülke ve [BM tarafından tanınan] bölge hakkında değerlendirmeler yapmaktadır. Bu ülkelerin 47 adedi en üst derecede, 47 adedi yüksek derecede, 47 adedi orta derece, 46 adedi de düşük derecede insani gelişme derecesine sahip ülke olarak belirlenmiş bulunmaktadır. 2013 yılı raporunda 187 ülkenin verileri bulunmakta olup, bu ülkelerin % 25.1’i çok yüksek, % 24.0’ü düşük insani gelişmişlik seviyesinde bulunmaktadır. Yıllara göre yüksek insani gelişmişlik düzeyindeki ülkelerin oranlarına bakıldığında; 1990 yılı itibariyle her on yıllık kıyaslamada bir düşüş, 2013 yılında ise 2011 yılına göre aynı, 2010 yılına göre bir artış olduğu belirlenmiştir. Her yıl rapora dâhil edilen ülke sayıları, temel alınan kriterler, insani gelişme endeksinin hesaplanması farklılık göstermektedir. Bu nedenle yıllar ve ülkeler arasında kıyaslama belirsiz bir şekilde bürünmektedir. Raporla şu temel unsur ön plana çıkmaktadır: Uzun ve sağlıklı bir yaşam, bilgi edinme ve tatminkâr bir yaşam sürmeyi sağlayacak kaynaklara ulaşmak, refah yani kalkınmışlık göstergesidir. Ekonomik gelişmenin merkezinde “gelir” yatarken, insani gelişmenin merkezinde “insan” yer almaktadır. Ulusal ve küresel kalkınma politikalarının merkezinde insanın yer alması gerektiğini vurgulamak ve uluslararası topluluğun dikkatini bireylerin yaşam kalitesinin önemine çekmektir. Raporun uluslararası karşılaştırmalar açısından ilginç bir yanı da, ülkelerin “Gini katsayıları”na yer vermiş olmasıdır. Buradan hareketle, küresel sistemde gelir dağılımı eşitliğine bir göz atmak mümkündür. Ülkeleri sahip oldukları Gini, katsayısı bakımından sıralarsak, küresel sistemin en iyi oranları olarak görünen 0.20 ile 0.30 arasında Gini katsayısına sahip olan ülkeler şunlardır: Norveç, İsveç, Finlandiya, Almanya, Avusturya, Slovakya, Belarus, Bulgaristan, Romanya, Kazakistan, Ukrayna. Bunlar arasında Almanya ile Avusturya dışındaki ekonomilerin sosyal demokrasi uygulayan ya da geçmişte sosyalist sistemle yönetilen ülkeler olması dikkat çekmektedir. Gini katsayısının en kötü olduğu ya da gelir dağılımı açısından en adaletsiz olan ülkeler ve katsayıları sırasıyla şöyledir: Seyşeller (0,66), Komoro (0,64) ve Namibya (0,64). Gini katsayısı değerleri bazı ülkelerde

kadar yaklaşıyorsa gelir dağılımında eşitlikten o kadar uzaklaşıyor demektir.

şöyledir: ABD (0,41), Çin (0,43), Almanya (0,28), Yunanistan (0,34), Arjantin (0,45), Brezilya (0,55), Rusya (0,40), İtalya (0,36.)

Raporda ayrıca, 132 ülkenin yer aldığı Eşitsizliğe Uyarlanmış İnsani Gelişme Endeksi” (EUİGE), 148 ülkeye yer verilen “Toplumsal Cinsiyet Eşitsizliği Endeksi” (TCEE) ve -kapsam açısından dışarda bırakacağımız- 104 ülkeyi kapsayan “Çok Boyutlu Yoksulluk Endeksi” (ÇBYE) bulunmaktadır. Raporda son olarak, Güney’de insani gelişimin sürdürülebilir olması yolundaki dört temel alan belirlenmektedir. Bunlar; kadın-erkek eşitliğinin artırılması, fikirlerin açıklanabilmesi ve daha çok demokratik katılımın sağlanması, çevresel baskılarla mücadele ile demografik değişimin yönetilebilmesidir. İnsani gelişimde eşit olmayan dağılıma sahip olan ülkeler, kadınlar ve erkekler arasında yüksek eşitsizlik ortaya koymaktayken, yine yüksek oranda toplumsal cinsiyet eşitsizliği sergileyen ülkeler insani gelişimde de eşit olmayan bir dağılım ortaya koymaktadırlar (UNDP, HDR, 2013). Söz konusu raporda, Türkiye’nin 2012’deki İGE değeri 0.722 olmuştur. Bu değerle Türkiye, yüksek insani gelişme kategorisinde yer almış ve 187 ülke arasında 90. olmuştur. 1980 ve 2012 arasında, Türkiye’nin İGE değeri 0.474’ten 0.722’ye çıkmıştır. Bu, toplamda %52’lik, yılbaşına ise ortalama %1,3’lük bir artış anlamına gelmektedir. 2012 yılı verileriyle ve yöntemiyle, Türkiye 2011 İGE’de 187 ülke arasında 90’ıncı sıradadır. Oysa 2011’deki raporda kullanılan veriler ve yöntemle İGE’de yapılan sıralamada Türkiye 187 ülke arasında 92. Sırada yer almıştır. Ancak, daha önce yayımlanan raporlardaki değer ve sıralamalarla kıyaslama yapmak yanıltıcı olabilir. Çünkü: Rapor ve sıralama hazırlanırken kullanılan veri ve yöntemler değişmiştir.

Eşitsizliğe Uyarlanmış İnsani Gelişme Endeksi (EUİGE)

İGE, bir ülkede temel insani gelişme alanındaki ilerlemeyi değerlendiren ve ortalama alan bir ölçme yöntemidir. Ortalamaya dayalı tüm ölçme yöntemleri gibi insani gelişme endeksi de, insani gelişmenin ülke düzeyindeki dağılımında ortaya çıkabilen eşitsizlikleri görünür kılmamaktadır. EUİGE bir ülkenin sağlık, eğitim ve gelir alanındaki ortalama başarılarını dikkate almakla kalmaz, bunun yanı sıra her bir alandaki eşitsizlik düzeyini ortalama dan “düşmek” yoluyla bu başarıların vatandaşlara nasıl dağıtıldığını da değerlendirir.

Eşitsizlikleri dikkate alan EUİGE, ilk kez 2010 yılı İnsani Gelişme Raporu’nda kullanılmıştır. Bu hesaplama, her bir gelişme boyutunun ortalama değerlerinden, eşitsizlik düzeyinin çıkartılmasıyla yapılmaktadır. İGE bir tür ‘Potansiyel Gelişme

Endeksi’, EUİGE ise, “Gerçek İnsani Gelişme Endeksi” olarak kabul edilmektedir. İGE’de eşitsizlikten kaynaklanan ‘kayıp’, EUİGE puanının, İGE puanından çıkartılmasıyla gösterilmektedir ve yüzde şeklinde ifade edilebilmektedir. Toplum içinde başarılar eşit bir biçimde dağıldığında, EUİGE ve İGE oranları eşit olacaktır; Ancak eşitsizlik arttıkça, İGE oranının altına düşmektedir. Eşitsizlik sebebiyle potansiyel insani gelişme oranındaki kayıp İGE ile EUİGE arasındaki farktır ve yüzde olarak ifade edilir. EUİGE, İGE boyutlarının dağılımındaki eşitsizlikleri ortaya koyar. Ancak, bağlantıya duyarlı değildir, diğer bir deyişle eşitsizliklerin örtüştüğü yani aynı kişilerin birden fazla yoksunluk yaşaması durumlarını ortaya koymamaktadır. Ayrıca gelir gibi bazı göstergelerin tek başına değeri sıfır, hatta eksi olabilir; bunlar pozitif olacak ve sıfır olmayacak şekilde bütün ülkeler için aynı şekilde düzenlenmiştir. Türkiye’nin 2012’deki İGE değeri 0.722’dir. Ancak, insani gelişimde eşitsizlik farkı düştüğünde, Türkiye’nin değeri %22,5’lik bir kayıpla 0.56’ya inmektedir. Sırbistan ve Azerbaycan’ın eşitsizlik nedeniyle puan kayıplarıysa, sırasıyla %9,5 ve %11,4 düzeyindedir. Yüksek İGE değerine sahip ülkelerin, eşitsizlik nedeniyle kaybı, ortalama %20,6. Avrupa ve Orta Asya ülkelerindeyse bu oran %12,9 düzeyindedir.

Tablo 2. *Seçilmiş Ülkelerin ve Türkiye’nin çeşitli göstergelerle, Eşitsizliğe Uyarlanmış İnsani Gelişme Endeksi (EUİGE) değerleri, 2012 verileriyle*

	EUİGE değeri	Toplam Kayıp (%)	Doğumdaki Yaşam beklentisindeki kayıp (%)	Eğitimde eşitsizlik kaybı (%)	Gelirde eşitsizlik kaybı (%)
Türkiye	0.56	22.5	12.8	27.4	26.5
Sırbistan	0.696	9.5	8.3	9.9	10.3
Azerbaycan	0.65	11.4	20.6	8.3	4.5
Avrupa ve Orta Asya	0.672	12.9	11.7	10.5	16.3
Yüksek İGE	0.602	20.6	12.4	19.9	28.6

Kaynak: UNDP, Human Development Report, 2013

KALKINMADA CİNSİYETLERARASI EŞİTSİZLİK VE KADIN SORUNLARI

Kalkınmada Başlıca Kadın Sorunları

Kadın sorunları, buraya kadar yapılmış olan açıklamalarda kısaca değinilmesine karşın bu çalışmanın kapsamını aşacak kadar çok olmakla birlikte, belli başlıklar içinde sınıflandırılabilir. Ancak unutulmamalıdır ki, bahsi geçen her bir sorun tek yönlü olmayabilir ve bir başka başlık altında farklı bir bakış açısıyla açıklanabilir. Bu sınırlılıklar içinde yukarıda kısmen değindiğimiz, disiplinler arası bir sorun olmasına karşın, “toplumsal nitelikteki cinsiyet ayırımına dayalı bakış açısı ve yasal sorunlar” dışındaki diğer kadın sorunları, hukuk, sağlık, eğitim, ekonomi dolayısıyla istihdam ve -medyada ağırlıklı olarak yansıdığı şekliyle- cinsel istismar ve şiddet başlıkları altında ele alınmaktadır.

Hukuki Sorunlar

1948 İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi’nde dahi hep kamusal alanlardaki ihlallerden bahsedilmektedir. Örneğin, politik alanda, basında, sanat alanında, ifade özgürlüğünden veya cezaevindeki işkenceden bahsedilmektedir. Bu durum, elbette ki kamusal alanın yasal formlarda düzenlenmesi gereğinden doğmaktadır; Ancak, kadın sorunları önce ailede yani özel alanda başlamaktadır. Örneğin, kız çocuğunun eğitim alması, okula gitmesi, aile bireylerince kararlaştırılmaktadır. Eğitim hakkı elinden alınan kız çocuğunun bir iş sahibi, meslek sahibi olması ve dolayısıyla yüksek düzeyde bağımsız bir ekonomik yaşam elde etmesi de mümkün olamamaktadır. Başka bir deyişle, özel alandaki sınırlandırmalar kadının kamusal alandaki yaşamını da yaşam hakkını da sınırlandırmaktadır. Meslek sahibi, yönetici, sanatçı ya da politikacı olma şansı elinden alınan kadınlar kamusal alandan dışlanarak (BM, Türkiye Raporu, 2007-2008)⁴ özel alanda kendisine biçilen rolleri “ev hanımlığı, annelik, eş, gelin” benimsemek zorunda bırakılmaktadır. Bu nedenlerle, yasaların evrensel nitelikte olması gerektiği kadar “özel yaşam” üzerindeki koruyucu, düzenleyici ve denetleyici rolünün de kadın lehine düzenlenmesi önemlidir. Böylesi yasaların varlığına rağmen uygulamada tersine

örneklerin yaşanması bile, sorunun salt kamusal alanla sınırlı olmadığı göstermektedir. Çünkü dini ve geleneksel yasaların ön plana çıktığı toplumlarda hukuki yasaların gündelik yaşama etkisi sınırlı kalmaktadır.⁵ Cinsiyet ayrımcılığı taşıyan hukuki yapı öğeleri sorun olmaya devam etmektedir. Örneğin: Ülkemizde 8 yıllık eğitim zorunluluğuna rağmen kız çocuklarının okutulması konusundaki kararın özellikle kırsal alanlarda, aile bireyleri özellikle de “evin reisi” olarak baba ya da dede, kimi zamanda ağabey tarafından alınması yasaların sınırlılığı konusunda bir örnektir. Dini nikâhla evliliğin yaygın oluşu, “Eşit işe eşit ücret ilkesi”ne rağmen kadınların aynı işte daha düşük ücretle çalıştırılması ya da “miras hakkının eşit olması”na rağmen, -kızın evlenmesi sonucu aile varlığının başkasına geçmesinin istenmemesi nedeniyle- mirasın erkek çocuğuna bırakılması yaygın örneklerdir.⁶ Ayrıca, halen 54 ülkede ayrımcı yasalar mevcuttur. İran’da çok istisna koşullar dışında kadınlar boşanamamaktadır. Pakistan’da iki kadının şahitliği bir erkek şahitliğine eş kabul edilmektedir. Demokratik olmayan toplumlarda daha aşırı örnekler söz konusudur. 2001’de Lashkar-e-Jabar isimli bir militan grup, Kaşmir’deki müslüman kadınların “burqa” adı verilen çarşaf giymelerini ve aksi takdirde kadınlara saldırılarda bulunacaklarını açıklamıştır. Militan grubun, toplum içinde peçesiz gezen kadınların yüzüne asit attıkları da bilinen bir gerçektir. Birçok ülkede evlilik dışı cinsel ilişki cezalandırılmaktadır. Fas’ta evlenmemiş hamile bir kadın hapis istemi ile mahkemece yargılanmaktadır. Erkeklerin çok eşliliği halen birçok ülkede varlığını sürdürmektedir. Mısır, Bahreyn ve Suriye’de kocalar, havayolu şirketlerine bir yazı yazarak eşlerinin yurt dışına çıkmalarını yasaklayabilmektedirler. Bu örnekleri çoğaltmak mümkündür (Milliyet, 17/01/2014). Bu tür haklardan yoksunluklar dışında, hak talebi konusunda ya da hakkın yaratılmasında karar verici olabilmek adına kadınların “temsil hakkı”ndaki yetersizlikleri de başlıca bir sorundur.

J. S. Mill (1869), bir ülkenin kalkınmışlığını anlamak için, o ülke toplumundaki kadınların durumlarına bakmanın yeterli olacağını söylemektedir. Bugünün gelişmiş ülkelerinde kadınların oy haklarını yaklaşık

⁴ Dışlanma, kız çocuklarının erkek kardeşlerine veya akranlarına oranla eğitim hayatının avantajlarından daha az yararlanması. 2001 yılında erkek ve kız çocuklarının yaklaşık %7’si okul öncesi eğitim alırken aynı yıl ilköğretimde %8 ve ortaöğretimde %7’ye varan cinsiyet farkı vardı. 2007 yılında okul öncesi eğitim alanlar %16’ya çıktı. Kız-erkek öğrenci farkı, ilköğretimde %4’e; ortaöğretimde %8’e düşmüştür. 1997 yılı 8 yıllık zorunlu eğitime geçilmesinin bir etkisi olan bu olumlu değişime karşın kız-erkek öğrenci farkının halen yüksek olduğu görülmektedir.

⁵ Suudi Arabistan’da dini kurallar o kadar katı ki; 2002’de bir okulda çıkan yangında 15 kız çocuğu peçeleri yüzlerinde değilken dışarı çıkmaya çalışınca, polis tarafından engellenmiş ve yanarak can vermişlerdir. (Milliyet, 17/01/2014)

⁶ BM 2012 UNDP Raporu’nda “Türkiye’de kadınlara karşı kısmen bazı geleneksel özelliklerden kaynaklanan, sosyal açıdan muhafazakâr tutumların, kadınların özel ve kamusal alanda eşit katılımından hala büyük ölçüde uzak tutulmasına yol açtığı ve bu durumun Türkiye’nin daha yüksek düzeylerde gelişmesini destekleyen çok ciddi bir sorun yarattığı ifade edilmektedir.

1925'lerde kazanmaya başladıkları, buna rağmen az gelişmiş ülke kadınlarının 1960'larda bu haklara kavuşmuş olmaları bunun bir göstergesidir. Kısacası, kadınların sosyal, siyasal ve ekonomik hak ve özgürlüklerini elde etmeleriyle yaşadıkları ülkelerin genel ekonomik kalkınmışlıkları arasında doğrudan hatta birbirine paralel ilişki olduğu açıktır.

Sağlık Sorunları

Kalkınmanın adil olmadığı ya da yetersiz olduğu toplumlarda yetersiz beslenme, yetersiz sağlık koşulları da toplumun tüm bireylerini etkilemektedir. Ancak bu olumsuzlukların en çok kadın, çocuk, yaşlı ya da bakıma muhtaç kişilerin etkilediği açıktır. Genel olarak bakıldığında, kadınlar, hem kendileri hem de çevrelerindeki insanlar için sağlık hizmetlerinden en fazla yararlanma eğiliminde olan gruptur. Toplumsal cinsiyet ayrımcılığı nedeniyle kadınların bazı insan haklarını kullanamamaları sağlıklarını da olumsuz etkilemektedir. Bu etkileşim genellikle toplumsal cinsiyet ayrımcılığının kaçınılmaz bir sonucu olan "kadının düşük toplumsal statüsü" nedeniyle ortaya çıkmaktadır. Bu duruma bazı örnekler vermek gerekirse, Dünya'da 45 milyon insan HIV enfeksiyonu, 330 milyon insan tedavi edilebilir Cinsel Yolla Bulaşan Enfeksiyon (CYBE) ile yaşamaktadır. Kadınların bu enfeksiyonlara daha sıklıkla yakalanmakta ve gün geçtikçe bu hastalıkları taşıyan kadın sayısında erkeklere oranla artış yaşanmaktadır. Bunun temel nedenleri arasında başlıcası kadınların ekonomik bağımlılığı, karşı gelememesi, "hayır" diyememesi ve bazı Afrika ülkelerinde olduğu gibi kadına yapılan zararlı geleneksel uygulamaların hastalıkların bulaşmasını daha da arttırmasıdır. Kısacası, biyolojik duyarlılığına karşın ikincil nitelikteki sosyal duyarlılığının daha fazla oluşu bu enfeksiyonlara karşı kadını, iki misli tehdit altında bırakmaktadır (Akın,2007:4). Her yıl yarım milyondan fazla kadın gebelik veya doğum sırasında yaşamını yitirmektedir. Fiziksel gelişimini tamamlamadan ergenlik çağındaki kızların erken gebelikleri nedeniyle taşıdıkları sağlık riskleri, gelecek kuşakları da tehdit eder konumdadır. Bu tehditkâr durumlara gelecek nesiller için sakatlıkların, kronik hastalıkların artması vb. gibi örnekler verilebilir. Eğitimi tamamlayamayan annelerin aile içi temel beslenme ve sağlık koşullarını yerine getirmede yetersiz kalmaları da bir başka risk örneğidir.⁷ Bu sorunlara kadınlara özel başka sorunların da eklenmesi sağlık konusunu kadınlar açısından daha önemli kılmaktadır. Önemli bir diğer örnek, hiçbir sağlık gerekçesi olmayan

tamamen cinsiyetleri nedeniyle, cinselliklerini engellemek amacıyla uygulanan kadın sünneti⁸ dir. Örneğin, her yıl 2 milyon kız çocuğu sünnet edilmektedir. Sünnet, özellikle Mısır ve Somali'de, Orta Afrika kabile toplumlarınca ve bazı Güneydoğu Asya ülkelerinde yapılan daha çok geleneksel bir uygulamadır. Kayıt altına alınamayan bu durumda gerçek rakamlar çok daha yüksektir.

Kız çocuklarına ve kadınlara sünnet, Afrika dışında Batı Asya'da, Suriye, Irak, İran'da ve Güneydoğu Asya ülkelerinden Hindistan, Endonezya ve Malezya'da da uygulanmaktadır. Örneğin Mali, kız çocuklarının sünnet edilmesinde %85 ile hatta bazı bölgelerinde %90 ile en yüksek orana sahip olan ülkedir. Bu ülkede sünnet yasadır ancak doktorların yapması yasaktır. Yerel sünnetçiler tarafından çoğunlukla ilkel koşullarda (bir çalılıkta ya da tuvalette) anestezi olmadan, sivriltilmiş taş veya jilet gibi ilkel aletlerle ve hijyenik olmayan koşullarda gerçekleştirilmektedir. Sünnet sırasında ve sonrasında ortaya çıkan sakatlıklar ve hastalıklar, çocukların ölümüne neden olabildiği gibi, kadınların sonraki dönemlerinde de, ölümlerine, sakatlıklarına, ölü ya da sakat doğum yapmalarına ve pek çok daha sıralanabilecek sağlık sorunlarına yol açmaktadır. Kadınların ve kız çocuklarının sünnet edilmesindeki -ki bu Mali de 2-3 yaş sınırına dek inmektedir- en önemli neden cinsel iştahlarının kesilmek istenmesidir. Bu inanışta etkili olan yine dini gerekçelerdir. Bu nedenle sünnetin kalkması uygulanan ülkelerin çoğunluğunda bir tabu şeklindedir (Dialymotion, 22.10.2013). BM Dünya Sağlık Teşkilatı, Uluslararası Af Örgütü ve çeşitli dünya devletleri, "jenital sakatlama" olarak adlandırdıkları sünneti, kadının kendisi ve doğacak çocuklarının sağlığı açısından son derece sakıncalı görmekte ve uygulamayı sona erdirmeye çalışmaktadırlar. Bu nedenle, 6 Şubat "Kadın sünnetine toleransa hayır günü" olarak kabul edilmiştir.

Kadınlar için bir başka sağlık sorunu "kürtaj" konusundadır. Kadınlar kendi bedenleri üzerinde söz sahibi olma, doğurma ya da doğurmama seçeneklerinin olmasını talep etmektedirler. Bu konudaki geleneksel, dini baskıların yanı sıra devlet baskısı da söz konusudur. Soyun devamı gibi gerekçelerle, erkek çocuk tercihinin yapıldığı ülkelerde, günümüz teknolojisinin de etik olmayan şekilde kullanılmasıyla dişi fetüsün yaşamına son verilmektedir. Diğer yandan, bazı ülkelerde, cinsiyet seçimi amacıyla yapılan kürtaj ve çocuk ölümü/öldürülmesi yapay olarak nüfus yapısını değiştirmekte, bu durum kadın nüfusunda eksikliğe

⁷ Türkiye'de 2008 Raporu'na göre, koruyucu sağlık hizmetlerinde kişi başına kamu harcaması tüm OECD ülkelerinkinden daha düşüktür. Sosyal güvenlik harcamaları AB ülkelerinin 2003 yılı ortalamasından daha azdır.

⁸Kadın sünneti, kadın cinsel organın bir kısmının ya da tamamının kesilerek alınması şeklinde görülen cerrahi uygulamadır.

neden olmaktadır. İleride istatistiki bilgileriyle yer alacak olan BM İnsani Gelişme Raporlarındaki çarpıcı bir sonuç, hızlı büyüyen bazı ülkelerde doğumda erkek cinsiyet lehine olan cinsiyet oranı dengesizliğidir. Örneğin: Çin’de bu nedenle 30 milyon erkek fazlası olduğundan söz edilmektedir. Bu durum, sadece cinsiyet adaleti ve eşitliği adına bir sorun değil, aynı zamanda demokrasi için önemli ve sosyal şiddete neden olabilecek bir olumsuzluktur.

Erkek çocuk sahibi olma arzusu ve bazı ülkelerdeki kadınların evlenirken kocalarına götürdükleri çeyizler ve benzeri kökleşmiş sosyo-kültürel inançlar ve davranışlar, bir açıdan kadınların toplumdaki yerini, kökleri eskiye dayanan ataerkil gelenekleri ve önyargıları yansıtmaktadır. Son yıllarda, ebeveynlerde uzun yıllardan beri var olan erkek çocuk tercihlerini kullanmalarına olanak sağlayan ultrason gibi teknolojilerin yaygınlaşması ve yanlış kullanılması problemin daha da kötüleşmesine sebep olmuştur. Buradaki en önemli faktör, ataerkil gelenekler ile çeyiz sisteminin varlığında, erkek çocukların ekonomik değerlerinin daha fazla olmasının birleşimidir. Kız çocuklardan çok erkek çocuklara sahip olmanın ekonomik motivasyonunu etkileyen pek çok sosyal normların değişmesi, bu dengesizliği ortadan kaldırmak için gereklidir. Bu durum, etkin olarak çeyiz sisteminden faydalanmayı sonlandırmayı, kadınlar için daha büyük ekonomik fırsatların yaratılmasını, kadınların kendi hayatları üzerindeki kontrollerinin artmasını, kadınların politikaya katılımlarının desteklenmesi ve ev-aile yaşantısında kararlara katılımı için gerekli şartların yaratılmasını kapsamaktadır (UNDP, HDR, 2012).

AmartyaSen’e göre (1990: 134), kadınların, erkek çocuklarına kızlarına kıyasla gösterdiği özen, erkeklerin emek piyasalarında sağladıkları gelirin daha fazla olmasından kaynaklanmaktadır. Kız çocuklarının ihmal edilmesi ve erkek çocuklara sahip olmak için duyulan istek, kadınların emek piyasasındaki kazançlarının düşük olmasıyla açıklanabilir. Çalışmanın kadına düşük kazançlar getirmesi, kadınların hem toplumsal konumlarına hem de algılanan varlıklarının toplamına zarar verebilmektedir.

Cinsiyet Temelli Şiddet ve İstismar Sorunları

Kadınlara yönelik toplumsal cinsiyete dayalı şiddet, “bir kadına sırf kadın olduğu için yöneltilen ya da oransız bir şekilde kadınları etkileyen” şiddettir. Başka bir deyişle, cinsiyet temelli şiddettir. Yukarıda

anlattığımız doğal ya da geleneksel kabul edilen cinsiyet temelli şiddet uygulaması olan “kadın sünneti”, kadına yönelik daha pek çok şiddet ve sağlık sorunlarına diğer bir eklenme olarak algılanabilir.

Genellikle gizli tutulan ancak bütün dünya’da yaygın olduğu bilinen şiddet konusundaki rakamlar ürkütücüdür. Dünya Sağlık Örgütü tarafından yürütülen çalışmada, şiddete uğrayan kadınların en az %20’si – en çok %70’i, bu çalışma için kendileriyle görüşülene dek hiç kimseye bundan bahsetmemiştir.⁹ Bu sonuçların temel etkenleri arasında; kadınların, tehdit edilip korkutulması; ekonomik bağımlılıklarından kaynaklanan çaresizlikleri; başvuracakları yasaların ve mercilerin yokluğu ya da yetersizliği; özel alan kabul edilen aile içi şiddetin devletçe ya da toplumca tepkisizliği ve kabulü; “mahalle baskısı” diye adlandırılan toplumsal çekinceleri gibi pek çok neden sayılabilir.

Dünya’da her üç kadından biri, fiziksel şiddete maruz kalmaktadır. Kadın cinayetlerinin %70’i kadınların eşleri ya da sevgilileri tarafından işlenmektedir. Kadınların %25-50’si yine kadınların fiziksel şiddetine maruz kalmaktadır. Tecavüz ve ev-içi şiddet, gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerde kadınların hastalık yükünün önemli bir bütünüdür. Her üç kadından en az biri veya yaklaşık bir milyar kadın, hayatlarının bir noktasında genellikle kendi ailesinden veya tanıdığı birinden dayak yemiş, zorla cinsel ilişkiye zorlanmış ya da farklı bir biçimde tacize uğramışlardır (Akin, 2007: 4). Pakistan’da sokakta kadına asit atılmaktan tutunda Hindistan’da drahomasını (kadının ailesi tarafından erkeğe ödenen başlık parası) az bulduğu için kadını yakan erkekler gibi örnekler çoğaltılabilir. Şeriatla yönetilen kadınlarda “recm” (taşlanarak öldürme) cezası halen uygulanmaktadır.

Cinsiyet temelli bir başka şiddet örneği, “namus cinayeti”dir. Namus cinayeti: Kadının yaşamına, yine cinsiyeti ve toplumsal cinsiyet rolü nedeniyle son verilmesidir. Genellikle saklanan bir durum olan ve sözde “namus” gerekçesiyle işlenen bu cinayetlerde - kadının ailenin onaylamadığı bir gönül ilişkisinin ailenin namusunu kirlettiği gerekçesiyle- kadın, aileden bir erkek birey tarafından, çoğu kez aile meclisinin kararıyla öldürülmektedir. Kadını cezalandırmak yani öldürmek için seçilen birey, genellikle yasal olarak az ceza alması için çocuk yaşlarda seçilmektedir. Sonuç olarak, namus cinayetlerinde aynı ailedeki kadın ve erkek bireyler “toplumsal cinsiyet” rolleri gereğince

⁹Ülkemizde 39 milyon nüfusa sahip olan kadınların yüzde 75 oranındaki kesimi çalışmamakta, yüzde 41,9’u fiziksel ve cinsel şiddete maruz bırakılmaktadırlar. Kadına yönelik şiddetin, son yıllarda yüzde 1400 artmasına karşın, yüzde 48,5

oranındaki kadın uğradığı şiddeti anlatamamakta, kadına yönelik şiddet konusunda, alt ve üst gelir grupları arasında da pek bir farklılık bulunmamaktadır.

zarar görmektedirler; Ancak, kadının yaşam hakkı elinden alındığı için kaybı daha fazladır. Namus cinayetlerinde çoğunlukla neden olan unsur olan, “bekâret denetimi” de diğer bir ayrımcı uygulamadır. Evlilik öncesi cinsel ilişkinin-gebelik veya CYBE gibi olası riskleri nedeniyle- koruyucu bir önlem olarak ele alındığı varsayılsa da, bu durumda düşünülen riskler her iki cinsiyet için de söz konusudur ve eşit yaklaşımla uygulanması gerekir. Oysa kadının evlilik öncesi cinsel ilişkisi tümüyle yasaklanırken, aynı toplumlarda diğer cinsiyet olan erkeğin ise teşvik edilmektedir (Akın, 2007: 4). Kadının namusunu korumak, erkeğin toplumsal cinsiyetinin merkezindedir; çünkü kadınların bekâretine bekçilik etmesi, onu denetlemesi ve saldırılara karşı koruması gerekmektedir. Başka bir deyişle, erkek olmanın önemli kısmı ailedeki kadınların bekâretini güvence altında tutmak olan günlük pratiklerde bulunmaktadır (Ökten, 2009: 308).

Kadına yönelik “fiziksel şiddet” yanında “psikolojik”, “cinsel” hatta “ekonomik şiddet” de söz konusudur. Ekonomik şiddet, dar anlamda “erkeğin kadını ekonomik olarak kendine bağımlı kılmasıdır.” Geniş kapsamıyla, “kadının çalışarak kendi gelirini elde etmesine ve/veya harcamasına engel olunması; kazandığı gelire el konulmasıdır (Adaçay, 2012: 312). Kısaca, kadınların ekonomik güvencelerini ortadan kaldıran ve karar hakkını elinden alan her türlü eylemdir. “Kadının üretme ve kazanma gücünü elinden alan bilgisiz bırakmak” (Watts and Zimmerman, 2002, :1233) da ekonomik şiddet içinde yer alır. Tüm bu unsurlar, “aşağılama, dışlama, hor görme” gibi unsurlarla tanımlanan psikolojik şiddeti de (bullying: psikolojik taciz) içlerinde barındırmaktadırlar. O halde şiddetin biçimi ne olursa olsun yarattığı ilk olumsuz etki, psikolojik karakterlidir. Bu anlamda kadının beden sağlığı kadar ruh sağlığı da tehdit altındadır. Çalışan birçok kadının kariyerinin önündeki en büyük engel iş yerinde uğradığı taciz ya da istismar olmaktadır. Ayrıca, kadının istismarı ile ilgili en önemli aktörlerden biri “medya”dır. Medyada kadının piyasa mantığı içinde “meta” haline getirilmesi, sosyal normların yaratılması ve “model” oluşturulması bağlamında “olumsuz örnek olmasıyla” daha da önem kazanmaktadır.

Eğitim Sorunları

Önceki açıklamalarda yer aldığı gibi, “eğitim hakkı”nın kadının daha çocuk yaşlarında elinden alınması, en temel sorundur. Ailede yani özel alanda ortaya çıkan bu çifte standartlı kız çocukları aleyhine durum, gelecekte kamusal alandaki ayrımcılığın artarak yaşanmasına neden olmaktadır. Kadınların sorunlarını çözmek konusunda kamudan ya da devletten beklentiler yanında, kadının kendi sorunlarına bakış açısının doğru olması da çözümler için önemlidir. Örneğin, kocasından

dayak yiyen kadınlarla yapılan anket çalışmasında, kadınların %65’e yakınının “bu durumu haklı görmesi” ya da “kadınların girişimci olamamasının nedenleri” içinde kadınların yetersiz olduğunu savunan kadınların azımsanmayacak ölçüde olması, kadınların kimi sorunları içselleştirdiğini göstermektedir.

İleride ayrıntılı istatistiklerle açıklanacağı gibi, bugün G.O.Ü.’de okur-yazar olmayanların 2/3’ü kadındır. Türkiye’de Nisan ayı 2013 eğitim göstergelerine göre, okuma-yazma bilmeyen 2 milyon 784 bin 257 (%5), okuma-yazma bilen fakat bir okul bitirmeyen 3 milyon 784 bin 667 (%7) insan mevcuttur. 15 yaş ve üzerinde okuma yazma bilmeyen erkek oranı %1.74, kadın oranı %8.40’dır. Anlaşılmaktadır ki, hâlen hem dünya genelinde hem ülkemizde kadınlarla erkekler arasında eğitim seviyeleri farklılıkları yüksek boyutlardadır (TÜİK, 2014: 1).

Gelir düzeyine bağlı olarak kadın ayrımcılığıyla ilgili ülkelerde ortaya çıkan farklı uygulamaların yanı sıra, dünyanın çeşitli bölgelerine ait farklılıklarda ortaya çıkmaktadır. Örneğin, Latin Amerika genel olarak eğitim alanında, Doğu Asya ve Avrupa ile karşılaştırıldığında oldukça geri konumdadır; Buna karşın, kadın ayrımcılığında tersi bir durum söz konusudur. Kadın ayrımcılığının en yoğun olarak görüldüğü bölgelerin başında, Doğu Asya gelmektedir. Eğitim seviyesi düşük kadınların, düşük gelir seviyesindeki daha niteliksiz işlerde istihdam edilmeleri de gelir seviyelerini erkeklerinkinden farklılaştıran bir başka unsur olarak ortaya çıkmaktadır. Ayrıca, eğitim düzeyleri düşük olan kadınlarda doğum sayısı fazladır. Bu oran ülkemizde, “Nüfus ve Konut Araştırması” (N.K.A.) sonuçlarına göre: 2011 yılında, 15 ve yukarı yaşta ve en az bir evlilik yapmış okuryazar olmayan kadınların %74,9’u dört ve daha fazla çocuk doğurmuş iken, lise veya dengi okul mezunu kadınların % 4,8’i dört ve daha fazla çocuk doğurmuştur. Yükseköğretim mezunlarının %22,9’u hiç doğum yapmazken, %1,9’u dört ve daha fazla çocuk doğurmuştur.

Ekonomik Sorunlar

Patriyarkal sistem ve yoksulluğun kadınlaması arasında doğrudan bir ilişki bulunmaktadır. Bugün, Dünya’da toplam işin %67’si kadınlar tarafından yapılırken, kadınlar gelirin ancak %10’nuna sahiptirler. Dünya’da mutlak yoksulluk yaşayan 1,300 milyon yoksulun yaklaşık 95 milyonunu yani %70’ini kadınlar oluşturmaktadır. Tüm sorunları ekonomiye bağlamak elbette bir yanılgıdır; Ancak, ekonomik yapının her alanda olduğu gibi, kadın sorunları alanında da oldukça önemli bir rolü söz konusudur. Bunun en somut örneği, yüksek gelirli gelişmiş ülkelerdeki kadınların sorunları, düşük gelirli ülkelerdeki kadınlara göre nispeten daha azdır ve farklılaşmıştır. Örneğin, ekonomik gücü olan

kadınların aile-iş çatışması içinde taşıdıkları sorumlulukları ekonomi yoluyla hafifletebilmelerinin mümkün olması –temizlik, yemek, çocuk bakımı vb. konularında yardım satın alabilmeleri-, bu duruma örnek verilebilir. Elbette, böylesi pozitif dışsallıklar ancak geliri artan ülkelerde gelişmenin de olacağı ve bu gelişmenin adil dağılacığı varsayımında geçerli olacaktır. Refah artışının yani gelişmenin salt gelir artışına bağlı olmadığı ve mutlaka sosyal, kültürel, politik, teknolojik öğelerle desteklenmesi gerektiği de yaşanan örneklerde görülmüştür.

Dünya genelinde çalışan bir sigorta şirketi tarafından yapılan araştırmaya göre (Anadolu Ajansı, 06.05.2014) kadınlar, azalan evlilik oranları, artan boşanma vakaları ve eksik finansal bilinç nedeniyle yaşlılıklarını yoksulluk sınırının altında yaşamak zorunda kalıyorlar. OECD verilerine dayanarak yapılan ve 30 ülkeyi kapsayan araştırmada Türkiye’de 65 yaş üstü kadınların %15,6’sı yoksulluk sınırının altında yaşamaktadır.

Özetle, rapora göre kadınlar dünyanın neresinde olursa olsun ilerleyen yaşlarda yoksullukla karşı karşıya kalma riskine sahip görünmektedirler. Erken yaşlarda yapılan birikim ve yatırımlar, gelecekteki refaha önemli derecede katkı sağlamaktadır. Bu bağlamda, kadınların finansal bilinçlerinin artması ve geleceklerini iyi planlamalarıyla yapacakları yatırımlar, yoksullukla mücadelede önemlidir. Kadınların ekonomi yazınındaki kuramsal görünmezlikleri dışında, pratikteki temel ekonomik sorunları, öncelikle ekonomik kaynaklara ulaşmada ve bu kaynaklara sahip olmada erkeklerle eşit fırsatlara sahip olamamalarıdır. Öncede belirttiğimiz gibi, gerçekte bu durum, kadına yönelik ekonomik şiddettir ve maalesef bu da “görünmez”dir; Ancak, görünür nitelikte olan ekonomik sorunlara ilişkin olarak, gelir dağılımında ve çalışma koşullarında ortaya çıkan alt sorunlar; örneğin erkeklerle aynı işi yapmalarına rağmen kadınların aynı ücreti alamamaları vb. sorunlar ise ileriki kısımlarda istatistiklerle ortaya konulmaktadır.

İstihdam Sorunları

Ekonomik sorunlar, gelire ilgili olduğu kadar, o geliri yaratacak istihdam koşullarıyla da ilgilidir. İstihdamla ilgili kadınlar açısından en önemli sorununun, kadınlara yönelik cinsiyet ayrımcılığı olduğu söylenebilir. Cinsiyetler arası ayrımcılığın gelişmiş ülkelerde dâhil hemen hemen tüm ülkelerde işgücü piyasasında oldukça yaygın olduğunu

görülür (Borjas, 2013: 21)¹⁰ Kadınların çalışma yaşamı içinde çeşitli düzeylerde ayrımcılığa maruz kalması nitelikli işlerde yer almalarını ya da kariyer yapmalarını engellerken, diğer yandan da daha az eğitilmiş kadınlar daha çok düşük ücretli ve ancak belli alanlarda yoğunlaşmış (hemşirelik, sekreterlik vs.) ya da belli süreli (part-time) işlerde veya kayıt dışı sektörlerde yer almaktadırlar. Bu durum “çalışan yoksullar” yaratmaktadır. Kadınlar çalışmalarına rağmen temel ihtiyaçlarını karşılamaya yetecek kadar gelir elde edememektedirler.

Sanayileşmiş ülkelerden farklı olarak, G.O.Ü.’de farklı sanayileşme politikaları izlenmiştir ve bunun kadın işgücü açısından farklı sonuçları olmuştur. Söz konusu ülkelerde sanayileşme süreci tam anlamıyla olgunluğa erişmediği için, sanayi kesiminde yeterli istihdam koşullarının da yaratılmamış olması, çoğunlukla kadınların nispeten daha az vasıf gerektiren, tarım ya da hizmetler kesiminde istihdam olanağı bulabilmelerine yol açmıştır. Bu yapısal sorunu, eğitimsizlik, ayrımcılık gibi sosyo-kültürel etkenler beslemektedir.

İşgücü arzı açısından bakıldığında, bir ülkede kadınların işgücüne katılım oranları ve istihdamdaki yerleri, makro-ekonomik faktörlerin ve sosyo-kültürel yapıların karmaşık bir bileşimidir. Sosyo-kültürel faktörler yani ailede, toplumda ve devlette egemen olan patriarkal yapılar, zihniyetler ve pratikler kadınların eğitim ve istihdama erişimini engelleyerek, kadın işgücü arzının sınırlı kalmasında etkili olabilir. Diğer yandan, kapitalist ekonomilerde kadın işgücüne talebi arttıran makro-ekonomik politikalar, kadınları ücretli istihdama çekerek ve böylece hane içindeki güç yapılarının değişmesine yol açarak patriarkanın zayıflamasında etkili olabilir. Ancak, bunun söz konusu olabilmesi kadınların insani çalışma koşullarına sahip olmalarına, örgütlenme ve kollektif eylem kapasitelerine bağlıdır (Toksöz, 2012:7). Sendikal faaliyetler gibi örgütlenmeler içinde kadınların yeterince yer almaması, bu alandaki haklarını aramak konusunda da onları yetersiz kılmaktadır.

İşgücü talebini belirleyen öğeler içinde, nicelik ya da nitelik (örneğin emek yoğun) yönünden üretimdeki artış temel nedendir. Ancak, işgücü piyasasındaki toplumsal cinsiyete dayalı yapılanmanın, patriarkal zihniyetlerin ve üretim örgütlenmelerinin de kadın işgücü talebini belirleyen bir unsur olduğunun altını çizmek gerekir. Hangi sektörlerin, hangi işlerin kadınlara uygun

¹⁰ ABD örneğine bakıldığında, ırk ve cinsiyet ayrımcılığının işgücü piyasasında oldukça yaygın olduğunu görülmektedir. 2010 yılında, üniversite mezunu beyaz erkek işçiler (55,800\$), üniversite mezunu siyahı erkek işçilerden (41,200\$) yıllık olarak daha fazla kazanırken, üniversite mezunu beyaz kadın işçiler ise

bu iki gruptan daha az gelir etmiştir (37,000 \$). Bu durum ABD işgücü piyasasında cinsiyet ayrımcılığının, ırka dayalı ayrımcılıkta daha baskın olduğunu göstermektedir.

olduğuna dair patriarkal zihniyet yapısı, işverenlerin işe alım tutumlarını belirlemekte ve kadınlar açısından istihdam fırsatlarını sınırlandırmaktadır. Söz konusu patriarkal zihniyet yapısı (bizim ifademizle toplumsal cinsiyet zihniyeti) kadınların da ne tür işler için işgücü arz edecekleri noktasında kişisel tercihlerini etkilemektedir. (2) Her koşulda ve her tür işte çalışmaya hazır genç bir erkek işgücü arzı nedeniyle de, kadın işgücüne talep düşük kalmaktadır. (3) İşverenler kadınların yeniden üretim faaliyetlerinin getirdiği başta hamilelik, doğum izni, çocuk bakımı gibi durumlarla ilgili maliyetleri üstlenmek istememektedirler. (4) Uzun çalışma saatleri gibi koşullar kadınların yeniden üretim sorumluluklarıyla bağdaşmadığı ölçüde kadını istihdam etmekten kaçınılmaktadır. (Toksöz, 2012: 9)

İşgücü piyasasındaki ayrımcılık konusu Nobel ödüllü ABD'li sosyolog ve ekonomist Gary Becker tarafından teorileştirilmiştir (1957). Bu teoriye göre, işverenin önyargıları, kendisinin ve şirketinin fayda fonksiyonlarını etkileyecektir. Örneğin, aynı niteliklere sahip kadın ve erkek işçilerin işverene maliyeti M1 ve M2 olsun. Kadınlara dair önyargıya sahip olan bir işveren için kadın işçi çalıştırmak negatif bir fayda sağlayacaktır. Bu neden artık, kadın iş çalıştırmanın maliyeti $M1(1+a)$ olarak tanımlanacaktır. Buradaki "a" ayrımcılık katsayısıdır ve işverenin önyargılarına bağlı olarak değişkenlik gösterir.

İstihdam ile ilgili diğer bir sorun ise, ücretlerdir. ILO'ya göre dünya ölçeğinde kadınlar ve erkekler arasındaki ücret eşitsizliğini gösteren detaylı istatistikler yoktur. Ancak, çeşitli ülke ve bölgelerden derlenen istatistikler, küresel ölçekte kadın ve erkekler arasında ücret eşitsizliğinin devam ettiğini göstermektedir.

Küreselleşme Sürecinde Yaşanan Kadın Sorunları

Genel olarak, küreselleşmenin hem olumlu hem de olumsuz etkileri bir arada yürümektedir.¹¹ Küreselleşmenin gelir dağılımını bozan etkileri sebebiyle sosyal devlet anlayışının yıkılması, işsizliğin artmasını etkilemiş, serbest piyasa şartları ile birçok sektörde çalışan kesim yoksullaşmıştır. Özellikle küreselleşme ile birlikte, kırsal alanlarda geçimini genellikle tarımla sağlayan küçük aile işletmeleri ve büyük aile tarımcılığı, gelişmekte olan ülkelerde yok olma durumuna getirmiştir (Aydın, 2014, s.8). Büyüyen küresel ekonominin yarattığı faydalar ülkeler arasında eşit olarak dağılmayıp daha derin ekonomik farklılıklara yol açarken, yoksulluğun kadınlaşmasına, toplumsal cinsiyet eşitsizliğinin artmasına, enformel sektörlerin büyümesine ve çalışma koşullarının bozulmasına neden

olmuştur. Hem kadınların, çocuk ve yaşlıların bakımlarını devredebilecekleri kurumların azalmasına, hem de ekonomik büyümenin yetersizliği nedeniyle çalışma alanlarının sınırlandırılması, kadınların istihdam şanslarını azaltmış ve işsiz kadın sayısını arttırmıştır. Ayrıca, küreselleşme sermaye kadar olmasa da, işgücünün uluslararası dolaşımını hızlandırmış ve böylece kadınlar ekonomik, sosyal ve etik her türlü istismara karşı açık ve korunaksız duruma gelmişlerdir (TÜSİAD, 2002: 128). Ticaretin küreselleşmesi, kadınların ve erkeklerin farklı toplumsal rolleri ve beklentileri, kaynaklara erişimdeki eşitsizlikler, kadınlara karşı sistematik ayrımcılık vb. nedenlerle kadınlar için olumsuz sonuçlar ortaya koymaktadır (Hablemitoğlu, 2004:1). Küreselleşme paralelinde yaşanan ekonomik değişimler örneğin, eğitimin paralı hale getirilmesi, kız çocuklarının eğitimlerini yarıda bırakmalarına neden olmaktadır. Özelleştirme sonucunda ve kriz nedeniyle işten önce kadınlar atılmakta, işini kaybeden kadınlar toplumsal yaşamın dışına itilirken, işsizliğin bu kadar yüksek olduğu bir ülkede kadınların iş bulma şansları elbette daha düşük olmakta, emeklilik yaşının yükseltilmesi sigortasız çalışmayı teşvik etmekte bu da kadınları kayıt dışı çalışmaya yöneltmektedir. Bütün kapitalist ülkelerde hatta en demokratik olanlarında bile, kadınlara vaat edilen eğitim, kültür, medeniyet ve özgürlük gibi tüm sözlere, erkeğe ayrıcalıklar tanıyan, kadınları aşağılayan ve küçük gören yasalar eşlik etmektedir (Yılmaz, www.bianet.org: 02/07/2013). Çünkü: küresel ekonomi, kadın işgücü arzının esnek olduğunu, kadınların ancak işgücü talebi arttığında düşük ücretle çalışabileceklerini, ekonomi daraldığında ise işten çıkarılabileceklerini varsayıyor. Bu bakış açısı, kadınların aile için ek gelir sağlayan, aile bütçesini yalnızca desteklemek amacıyla çalışan bireyler olarak kabul edilmesinden kaynaklanıyor. Hâlbuki BM tahminlerine göre, bütün dünyada kadınların ödemesiz olarak yaptıkları ev işlerinin ekonomik değeri yılda 11 trilyon doları aşmaktadır (Hablemitoğlu, 2004:2).

Formel sektörde işsizlik riskinin yüksek oluşu kadınları reel sektörün taşeronu konumuna gelen enformel sektöre kaydırmaktadır. Bu bağlamda, merkezi gelişmiş ülkelerde yer alan çokuluslu şirketler emek-yoğun üretim süreçlerini G.O.Ü.'lere kaydırmakta ve fason üretim üzerinden küçük ve orta ölçekli işletmeler ile ev-eksenli çalışma temelinde gerçekleştirmektedirler. Enformel sektörün güvencesiz ve korumasız ortamında gerçekleştirilen bu esnek üretim ilişkileri yoluyla maliyetler düşürülmekte ve dolayısıyla kârlar

¹¹Bu konudaki tartışmalar için bkz. Münir TİRELİ, Küreselleşme ve Yoksulluk: Birleşmiş Milletler (UNDP) ve Dünya Bankası Göstergeleri Işığında Bir Analiz, Sosyal Yardım Uzmanlık Tezi,

Başbakanlık Sosyal Yardımlaşma Ve Dayanışma Genel Müdürlüğü, Mayıs 2009.

artırılmaktadır. Merkez gelişmiş ülkelerden G.O.Ü.’lere kayan bu üretim biçiminde ucuz işgücü tek başına olmasa da önemli bir faktör durumundadır. Salt kadınlara yönelik olmasa da, ekonomi politikalarındaki ve üretim yapısındaki değişikliklerin formel işgücü piyasasından kadınları dışlayarak onları enformel sektörde çalışmaya zorlamaları tezi güçlenmektedir. Daha önce de belirtildiği üzere, G.O.Ü.’lerde kadınların formel sektörde daha çok kısmi veya belirli süreli çalışma gibi a-tipik istihdam ve düşük ücretle ikincil işgücü piyasasında yer bulmaları, kadınların ekonominin büyüme dönemlerinde istihdam edilen durgunluk dönemlerinde ise istihdam-dışı bırakılan bir “sayısal esneklik unsuru” veya “yedek işgücü” olarak işlev gördüğünü göstermektedir. Bu nedenle kriz dönemlerinde ilk işten çıkarılanlar kadınlar olmaktadır. Sayısal esneklik, piyasa koşullarına göre işçi alınmasına ve çıkarılmasına olanak sağlamaktadır.

Cinsiyetler Arası Eşitsizliğin Ölçümü

Birleşmiş Milletler Toplumsal Cinsiyet Eşitsizliği Endeksi

İGE bir ülkenin ortalama başarısını ölçmektedir ancak, ülkelerin bu başarısındaki cinsiyet dengesizliklerini içermemektedir. Cinsiyete Bağlı İnsani Gelişme Endeksi’lerine ilk kez 1995’den bu yana yer verilmektedir. 2010 yılında ise HDR cinsiyet eşitsizliğinin yeni bir ölçümü olarak Toplumsal Cinsiyet Eşitsizliği Endeksi/Gender Inequality Index (TCEE) kullanılmaya başlanmıştır. Cinsiyet eşitliği, insani gelişmenin hem en önemli hem de en gerekli unsurlarındandır. Kadınların tamamına yakın büyük bir çoğunluğa, sıklıkla, sağlık, eğitim ve iş gücü alanında özgürlükleri kısıtlanarak ayrımcılığa uğramaktadır. Bu ayrımcılığın boyutu; ana sağlığı, kadına kendi hayatı üzerinde söz hakkının verilmesi ve kadınların iş gücü pazarına katılımından oluşan üç boyutta ele alınmıştır. Cinsiyet eşitsizliğinden dolayı kadınların topluma yapacakları katkıların ne ölçüde kayıplara yol açtığı, cinsiyet eşitsizlik endeksi ile ölçülebilir hale gelmiş ve netleşmiştir. Bir ülkede endeks değeri ne kadar yüksekse, ayrımcılıkta o kadar büyüktür. Bu endeks kadınların iktisadi durumunu ve sosyal hayattaki konumunu erkeklere göre ortaya koymaktadır (UNDP, HDR, 2010).

Raporlarda yer alan toplumsal cinsiyet eşitsizliği endeksi, cinsiyete dayalı eşitsizlikleri üç kategoride yansıtmaktadır. Bu kategoriler, üreme sağlığı, kadının güçlendirilmesi ve ekonomik faaliyetler (reproductive health, empowerment and the labour market) şeklinde sıralanıyor. Üreme sağlığı, anne ölüm ve yetişkinlerde üreme oranlarıyla ölçülüyor. Kadının güçlendirilmesi ise, parlamentodaki sandalye sayısı ve her iki cinsiyetin

orta ve yükseköğrenim görme oranıyla ölçülüyor. Ekonomik faaliyetler de, her iki cinsiyetin istihdam piyasasına katılımıyla değerlendiriliyor. TCEE, daha önceki Cinsiyete Bağlı Gelişme Endeksi ve Kadının Güçlendirilmesi Endeksi’nin yerini almıştır. Toplumsal Cinsiyet Eşitsizliği Endeksi, ulusal insani gelişme başarılarının toplumsal cinsiyet eşitsizliği açısından ne derece zarar gördüğünü ortaya çıkarmak ve politika için deneysel zeminler sağlamak üzere tasarlanmıştır. 148 ülkedeki 2012 verilerine dayanan bilgilere göre, TCEE değeri ülkeden ülkeye büyük farklılıklar göstermektedir, TCEE değeri Hollanda da 0,045 iken, Yemen de 0,747 olarak gerçekleşmiş olup, dünya TCEE ortalama değeri 0,463’tür. Türkiye’de TCEE değeri ise 0,366 ile ortalamanın altındadır. Güney Asya’da 0,568, Afrika’da Sahra-altı bölgesinde 0,577 ve Arap ülkelerinde 0,555 olarak gerçekleşen yüksek orandaki cinsiyet eşitsizliği ısrarla sürmektedir. Güney Asya’da, TCEE’in 0,568 olarak gerçekleşmesini sağlayan üç etkin faktör, kadınların parlamentoda düşük temsil edilmesi (%18,5), (Türkiye’de oran %14’dür), eğitim alanındaki başarıda cinsiyet dengesizliği (kadınların %28’i en azından ikinci eğitimi tamamlarken, erkeklerde bu oran %50’dir. Türkiye’de bu oran kadınlarda %26,7, erkeklerde %42,4 ve düşük iş gücü katılımıdır. (kadınların %31 iş gücüne katılırken, erkeklerde bu oran %81’dir) (Türkiye’de bu oran kadınlarda %28,1, erkeklerde %71,4’dür.)

2014 İnsani Gelişme Raporu’nda cinsiyet farkına dayalı, kadın İGE değerlerinin erkek İGE değerlerine oranının temel alındığı yeni bir insani gelişme endeksi olan “Cinsiyet Dayalı Gelişme Endeksi” (CDGE) oluşturulmuştur. Özetle, ölçümde ülke sıralamaları İGE’deki cinsiyet eşitliğinden mutlak sapmalara dayalı olarak belirlenmektedir. Bu durum sıralamalarda, eşitsizliklerin kadın ve erkek lehine eşit olarak değerlendirildiği anlamına gelmektedir. 148 ülke için CDGE hesaplanmıştır. Türkiye’de 2013 kadın İGE değeri 0,704 iken, erkek İGE değeri 0,796 olarak ölçülmüştür ve bu durum sonucunda CDGE değeri 0,884 çıkmıştır. Azerbaycan’da ise CDGE değeri aynı yıl için 0,952 çıkmıştır.

2000-2012 yılları arasında, TCEE’nin düşürülmesine yönelik gelişmeler hemen hemen tüm dünyayı kapsamakla beraber, düzenli bir dağılım göstermemektedir. Bu dönem içerisinde insani gelişim indeksinin çok yüksek olduğu (Very High Human Development) gruptaki ülkeler, diğer gruptaki ülkelere göre daha iyi gelişme göstermişler ve aynı ülkeler, aynı dönemde eğitim başarısı ve iş gücüne katılım konularında kadınlar ve erkekler arasında daha büyük eşitlik sergilemişlerdir. Bununla birlikte, insani gelişim indeksinin çok yüksek olduğu grupta bile,

birçok ülkede parlamentoda temsil konusunda çok büyük cinsiyet farklılıkları bulunmaktadır. Örneğin, İtalya kadınların temsili konusunda %50 artış sağlamış olmasına rağmen, kadınlar, parlamentodaki tüm sandalyelerin beşte birine (%20,7) sahip bulunmaktadırlar. Rwanda'da kadınlar %52 ile parlamentoda, erkeklerden (48% ile temsil edilmektedir) daha fazla sayıda temsil edilmekte iken, İrlanda'da hala %20'nin altında bulunmaktadır. (Türkiye'de kadınların parlamentoda temsili %14,2 iken, erkeklerde bu oran % 85'tir. Bkz. Tablo 4)

Sahra-Altı Afrika ülkeleri 2000-2012 yılları arasında TCEE konusunda gelişme göstermelerine rağmen, esas olarak anne ölüm oranları, 15-19 yaş arası genç kadınlardaki doğum oranları ve eğitim başarısındaki büyük farklılıklar nedeniyle diğer bölgelerdeki ülkelere göre daha kötü bir performans göstermişlerdir. En rahatsız edici eğilimlerden biride, hızlı büyüyen bazı ülkelerde gittikçe ürkütücü hale gelen doğumdaki cinsiyet oranı dengesizliğidir. 0-4 yaşlar arasındaki çocuklarda doğal cinsiyet oranı 1.05'tir. (yani 105 erkek çocuğa, 100 kız çocuğudur) Ancak 2012 yılında, 175 ülkedeki elde mevcut bilgilere dayanılarak yapılan hesaplamalarda cinsiyet oranı ortalaması 1,07; 13 ülkede ise bu oran 1,08-1,18 arasındadır. Türkiye'de cinsiyet oranı 1.05'tir. Bkz. Tablo 4.

Kadınların eğitim seviyesinin yükseltilmesinin, kadınların sağlık ve beslenme standardını yükselttiği ve doğurganlık oranını azalttığı, sürekli tartışma konusudur. Böylece, kadınların kendi hayatları ile ilgili seçeneklerinin artırılmasında esas rol oynayan eğitim, aynı zamanda çocuk ve kadınların sağlığı ve ana sağlığını etkileyen önemli bir araçtır. Bu açıdan, düşük ve orta insani gelişime sahip ülkelerinin durumu oldukça olumsuz ve gelişime açık görülmektedir. 1970-2012 arasında yüksek ve çok yüksek insani gelişim indeksine sahip ülkelerde, genç kadın ve kızların okula başlama yaşında tüm eğitim seviyelerinde daha çok cinsiyet dengesi olmasına rağmen, bu ülkelerdeki eğitimsiz nüfusta cinsiyetler arası eşitsizlik de görülebilmektedir. UNDP 2011 Raporu'nda da birçok ülkede kadın ve kız çocuklarının sağlık, eğitim ve işgücü piyasasında ayrımcılığa maruz kaldığı yaygın olarak kabul edilmiştir. Bu durumun kendi özgürlükleri ve başarıya ulaşmalarında olumsuz yansımaları da beraberinde getirdiği belirtilmektedir. Kadın ve kız çocuklarının karşılaştığı dezavantajlar, eşitsizliğin önemli bir kaynağı olarak kabul edilmiştir.

Raporların genel sonucu; kadınlar için iş ve eğitim olanaklarının yaratmanın önemli olmasına rağmen tek başına yeterli olmadığıdır. Kadınların gelirlerini artırmak için uygulanan ve kültürel normlara göre değişiklik gösteren standart yöntemler, ev halkı içindeki

cinsiyet farklılıklarını, kadınların ev içerisindeki ücretsiz yerine getirdikleri sorumlulukları dolayısıyla almış oldukları iş yükünü ve işin cinsiyete göre paylaştırılmasını göz önüne almamaktadır. Bu faktörleri hesaplamayan ekonomik teoriler ve bu teorileri esas alan politika ve uygulamalar, kadınlar için ekonomik refah yaratmasına rağmen, kadınlar üzerinde ters ve olumsuz etkilere sahip olabilmektedir. Cinsiyet eşitliğinin geliştirilmesinin anahtarı; özgürlük, saygınlık, katılım, kendi kararını kendi alabilme ve ortak faaliyetlerde bulunabilmeleri konusunda destek verecek, kadının insani haklarının geliştirilmesini sağlayacak politik ve sosyal reformlardır.

Dünya Ekonomik Forumu Küresel Toplumsal Cinsiyet Eşitsizliği Göstergeleri

Dünya Ekonomik Forumu (WEF) tarafından 2006 yılında yayınlanmaya başlanan "Küresel Toplumsal Cinsiyet Eşitsizliği Göstergeleri", cinsiyete dayalı eşitsizliklerin boyutunu ortaya koymayı ve bu konudaki gelişmeleri izlemeyi amaçlamaktadır. Söz konusu göstergeler, B.M.'in kullandığı verilere benzer şekilde, ekonomik katılım ve fırsatlar, siyasette güçlenme, eğitim ve sağlığa ulaşım gibi kriterler üzerinden yapılan değerlendirmelere dayalıdır. Raporun temel amacı, toplumsal cinsiyet eşitsizlikleri konusunda dünya çapında farkındalık yaratmak ve bu konuda getirilecek çözümlerin doğuracağı fırsatlara dikkat çekmektir. Göstergeler, ülkelerde var olan kaynak ve fırsatların seviyesini değil, bu kaynak ve fırsatlara ulaşımında cinsiyete dayalı farklılıkları ölçmektedir. Bu yöntem ölçümleri, ülkelerin kalkınma seviyesinden bağımsız kılabilmek için kullanılmaktadır. Diğer bir deyişle göstergeler, ülkeleri kalkınma seviyesine değil, cinsiyet eşitliği farklılıklarına göre sıralamak üzere yapılandırılmaktadır. Örneğin zengin ülkeler, eğitim ve sağlık hizmetlerine ulaşımında daha yüksek göstergelere sahip ancak bu durum, her ülkenin kendi gelir düzeyi çerçevesinde karşı karşıya kaldığı toplumsal cinsiyete dayalı konularla ilişkili değildir. Küresel toplumsal cinsiyet göstergeleri, genel olarak kaynaklara ulaşım seviyelerinden bağımsız olarak, bu kaynaklara ulaşımında cinsiyetler arasında daha az farklılık gösteren ülkeleri ödüllendirmiş olmaktadır. Yani, göstergeler ülkeleri genel eğitim seviyesine göre değil, okullarda kadın-erkek farkına bakarak ödüllendirmekte ya da uyarmaktadır. (Bkz. Tablo 5)

TÜRKİYE'DE CİNSİYETLER ARASI EŞİTSİZLİK

Uluslararası Göstergelerle Türkiye'deki Cinsiyetler Arası Eşitsizlikler

BM-Toplumsal Cinsiyet Eşitsizliği Endeksi (TCEE)

Yukarıdaki açıklamalar ışığında Türkiye için daha özeldir bir analiz yapmak gerekirse, BM -İGR’na göre, Türkiye 2011 yılında 0,5954 puanla 135 ülke arasından 122.sırada yer almıştır ve cinsiyet eşitsizliğinin en derin olduğu 13. ülke olmuştur. 0.366’lık TCEE puanı, Türkiye’yi 2012 endeksinde 148 ülke arasında 68’inci sırada konumlandırmıştır. Tablo -3’te görülebileceği gibi, 2013 yılında Türkiye 0,360’lık TCEE değeriyle 149 ülke arasında 69. sırada yer almıştır. Yetişkin kadınlar arasında en az orta öğrenim görmüş olanların oranı %39 iken, bu oran erkeklerde %60 olarak göze çarpmaktadır. Her 100.000 canlı doğumda 20 kadın hayatını kaybetmektedir ve ergenler arasındaki doğurganlık oranı 1000 canlı doğum başına %30,9 olarak dikkati çekmektedir. Kadınların iş gücü piyasasına katılımı %29,4 iken, erkeklerin katılım oranı %70,8 oranında gerçekleşmiştir (www.tr.undp.org, 10.02.2016).

Tablo-3’ten takip edilebileceği gibi, 2014HDR-2013 verileri bir önceki rapor değerleriyle

karşılaştırıldığında, doğumda ölen kadın sayısı, meclisteki kadın vekil sayısı değişmemiştir; Yetişkinler üreme oranı 0,4’lük bir artış göstermiştir. 8 yıllık zorunlu eğitime bağlı olarak, her iki cinsiyet genelinde de eğitim düzeyinde bir artış olmasına karşın, 2012’de %26,7 olan yetişkin kadınlar arasında orta öğrenim düzeyinde eğitim görmüş olanların oranındaki %39’a artmış olması teselli edici bir gelişmedir. Kadınlar açısından bir diğer olumlu sayılabilecek gelişme, erkeklerin istihdam piyasasına katılımı %0,6 azalmışken, kadınların katılım oranı %1,3 düzeyinde artmıştır. Bu durumun kaynağında, kadın istihdamının görece tercih edildiği mi, yoksa artan aktif kadın nüfusunun varlığının mı olduğuna bakılmalıdır. Ancak, karşılaştırmalarda Türkiye’de kadın istihdam payının düşüklüğü varlığını sürdürmektedir.

Tablo 3. Türkiye’de Alt Göstergeleri ile Toplumsal Cinsiyet Eşitsizliği Endeksi (TCEE)

	İGR	TCEE		Anne Ölümleri Oranı (100000 ‘de)	Yetişkin Üreme Oranı (1000 canlı doğum başına)	Kadın Millet vekili Oranı (%)	En az Orta öğrenim görmüş olanların Oranı (%)		İşgücüne Katılım Oranı (%)	
		değeri	sırası				Kadın	Erkek	Kadın	Erkek
Türkiye	2012	0,366	68,0	20	30,5	14,2	26,7	42,4	28,1	71,4
	2013	0,360	69,0	20	30,9	14,2	39,0	60,0	29,4	70,8
Azerbaycan	2012	0,323	54,0	43	31,4	16	90	95,7	61,6	68,5
	2013	0,340	62,0	43	40,0	16	93,7	97,4	62,5	68,9
Avrupa ve Orta Asya	2012	0,28	-	28	23,1	16,7	81,4	85,8	49,6	69
	2013	0,317	-	31	30,8	18,2	70,4	80,6	45,5	70,3
Yüksek İGE	2012	0,376	-	47	45,9	18,5	62,9	65,2	46,8	75,3
	2013	0,315	-	42	26,4	18,8	60,2	69,1	57,0	77,1

Kaynak: UNDP, HDR2013, HDR2014.

WEF-Küresel Toplumsal Cinsiyet Haritası

WEF- Küresel Toplumsal Cinsiyet Uçurumu Raporu’na göre, Türkiye dünyada toplumsal cinsiyet uçurumunun en derin olduğu ülkelerden biridir (WEF, 2013: 365). Rapor, toplumsal cinsiyet eşitsizliğinin boyutunu dört kriter üzerinden ölçüyor: Ekonomik katılım ve fırsatlar; eğitimde kazanımlar; siyasal katılımında güçlenme; sağlık ve hayatta kalma. Endeks değerinin “1” değerine yaklaşması cinsiyetler arası eşitliği, “0” değerine yaklaşması ise eşitsizliği işaret etmektedir. Göstergeler, dünya nüfusunun %93’ünü oluşturan 136 ülkeyi kapsamaktadır; Kaynaklar ve fırsatların, kadınlar ve erkekler arasında ne derece adaletli bölüştüğünü incelemektedir. Rapor, kadın ve kız çocuklarının güçlendirilmesi, eğitime ulaşması ve

özellikle yenedünya düzeninin zorluklarıyla baş edebilmeleri için, yeteneklerinin geliştirilerek ortaya çıkarılmasının önemine vurgu yapmaktadır. Bir ülkenin en büyük rekabet gücünün insan yeteneği olduğu temelinden hareketle, kadınların dışarıda bırakılmasının sadece kadınlar açısından değil, tüm ülke açısından büyük bir zarara sebep olduğunu ortaya koymaktadır. Rapor, “kadınların durumu iyi olursa bir ülke daha yaşanır hale gelir” yaklaşımını savunmaktadır. “Düşük orta-gelirli ülkeler” arasında kabul edilen Türkiye, küresel toplumsal cinsiyet haritasında 136 ülke arasında 120. sırada yer almıştır. İlk beş ülke sırasıyla: İzlanda, Finlandiya Norveç, İsveç, Filipinler’dir. Türkiye’nin üst sırasında Ürdün ve alt sırasında Nepal yer almaktadır. Raporda ilk dörtte yer alan ülkelerin 2006 yılından bu

yana değişmediği sadece bazı yıllarda yer değiştirdikleri görülmektedir. Listeye dâhil olan ülke sayısı artış göstermekle birlikte, Türkiye ise 2009-2013 yılları aralığında sırasıyla 129., 126., 122., 124. sıralarda yer almıştır. Kısacası, Türkiye cinsiyet ayrımcılığının ortadan kaldırılmasında on iki yılda gerçek anlamda önemli bir ilerleme kaydedememiştir. 2012 yılında 124. sırada iken, 2013'de 120. sırada olması, bir önceki yıla göre Türkiye'nin cinsiyet ayrımcılığında olumlu yönde

hiçbir ilerleme sağlayamadığını açıkça ortaya koymaktadır. Ancak, genel olarak zorunlu eğitimle eğitimde eşitlik sağlanmıştır. Hatta Tablo-5'te görülebileceği gibi, kız çocuklarının erkeklere oranla orta ve yükseköğretimde daha fazla eğitim aldıkları görülmektedir. Ancak, kız ve erkek çocuklarının eşit oranda doğduğu toplumumuzda, sağlıklı yaşam beklentisi açısından Türkiye'nin 136. sırada başka bir ifadeyle, en sonda yer alması çok dikkat çekicidir.¹²

Tablo 4. Küresel Toplumsal Cinsiyet Haritası Ölçümünde İlk Beş Ülke ve Türkiye

Ülke	Toplumsal cinsiyet eşitliği		Ekonomik Katılım ve Fırsatlar		Eğitime katılım		Sağlık ve Hayatta Kalma		Politik Güç	
	Sıra	Değer	Sıra	Değer	Sıra	Değer	Sıra	Değer	Sıra	Değer
İzlanda	1	0.8731	22	0.7684	1	1.0000	97	0.9696	1	0.7544
Finlandiya	2	0.8421	19	0.7727	1	1.0000	1	0.9796	2	0.616
Norveç	3	0.8417	10	0.8357	1	1.0000	93	0.9697	3	0.5616
İsveç	4	0.8120	14	0.7829	38	0.9977	69	0.9735	4	0.4976
Filipinler	5	0.7832	16	0.7773	1	1.0000	1	0.9796	10	0.3760
Türkiye	120	0.6081	127	0.4269	104	0.9431	59	0.9755	103	0.0868

Kaynakça: WB-The Global Gender Gap Report 2013, p.358.

Tablo 5. Küresel Toplumsal Cinsiyet Haritası Ölçümünde Türkiye'nin Alt Bileşenleri

	Sıra	Skor	Örnek Ortalama	Kadın	Erkek	Erkeğe göre Kadın Oranı
Ekonomide Katılım ve Fırsatlar	47	0.7111	0.601			
Emek gücü katılımı	84	0.73	0.68	60	83	0.73
Ücret eşitliği	62	0.66	0.64	-	-	0.66
Tahmini kazanılan gelir (SGP) US \$	81	0.56	0.53	19,286	34,168	0.56
Kanun yapıcılar, üst düzey yetkililer ve yöneticiler	11	0.77	0.26	43	57	0.77
Profesyonel ve teknik çalışanlar	1	1.00	0.64	55	45	1.21
Eğitim durumu	51	0.994	0.934			
Okuryazarlık oranı	61	0.99	0.87	98	99	0.99
İlköğretimde okullaşma	82	0.99	0.92	94	94	0.99
Ortaöğretimde okullaşma	1	1.00	0.60	70	65	1.07
Yükseköğretimde okullaşma	1	1.00	0.87	13	10	1.28
Sağlık ve Hayatta Kalma	130	0.952	0.957			
Doğumda cinsiyet oranı	1	0.94	0.92	-	-	0.97
Sağlıklı yaşam beklentisi	136	0.97	1.04	62	64	0.97
Siyasi Güçlenme	38	0.209	0.211			
Kadın milletvekili	33	0.40	0.24	29	71	0.40
Kadın bakanlar	51	0.23	0.19	18	82	0.23
Kadın başkanlarla geçen yıllar (son 50 yıl)	27	0.07	0.20	3	47	0.07

Kaynakça: WB-The Global Gender Gap Report 2013, p. 358

¹²Bu noktada bireylere 1'den 7'ye kadar -en kötünden en iyiye- derecelendirilmiş anket yapılarak sonuçlar alınmıştır. Sağlıklı

yaşam beklentisi konusunda Türk insanının gelecekte ne denli ümitsiz olduklarını söylemek mümkün gözükmemektedir.

Diğer olumsuzluklar yanında, Türkiye’de kadınlar için ekonomik katılım ve fırsatlar arasında da ciddi eşitsizlikler söz konusudur. Örneğin: Türkiye’de kadınlar, erkeklerle aynı işi yapmalarına rağmen, onların aldığı ücretin sadece %66’sını alabilmektedirler. Bu alanda teknik ve uzman çalışanlar arasında eşitlik sağlanmış ve hatta kadınların oranı erkekleri aşmış görünmektedir. Bu da kadınların idareci ya da yönetici olarak değil, işçi olarak istihdam edilmesinin bir sonucudur. Tüm bu göstergeler içinde en fazla cinsiyetler arası eşitsizliğin “politik ya da siyasi güçlülük” yönünde olduğu görülmektedir. Kadınların siyasi arenada söz sahibi olmadıkları, yeterince temsil edilmedikleri açıktır. Bu durumun ortaya çıkardığı olumsuz sonuçlar geçmiş açıklamalarda yer almıştır. Son olarak belirtmek gerekir ki, söz konusu raporda yer alan trend analizlerinde, 2008-2012 aralığında ekonomik katılım ve fırsatlar açısından bir azalma trendinin yaşandığı görülmektedir. Bu durum, söz konusu süreçte yaşanan ekonomik krizlerden, en fazla kadınların etkilendiğinin bir ispatıdır.

Ulusal Göstergelerle Türkiye’deki Cinsiyetler Arası Eşitsizlikler

Cinsler arasındaki ayrımın toplum yaşantısında kadının erkeğin gerisinde bırakıldığı bir eşitsizlik sorunu olarak sürdürülüyor olması, yalnız Türkiye’nin sorunu değildir; Ancak, gelişmiş ülkeler içinde yer almasının önünde önemli bir engeldir. Ülkemizde pek çok alanda ve uygulamada cinsiyetler arası eşitsizliklerin devam ettiği açıktır (Şener ve Demirdilek, 2014: 12). Türkiye’de yaşayan kadınların eşitsizliklerden kurtulma şansı, Medeni Yasa (1926) ile yaratılmıştır; ancak, sağlanan yasal desteğin kadınların gündelik yaşamı üzerindeki etkisi kısıtlı kalmıştır. Kanunlara rağmen, birçok kadının yaşamında, dinsel ve geleneksel yasalar geçerli olmaktadır. Dini nikâhla evliliğin hala var olması (%3) (TÜİK, 2012) veya miras hakkı eşit olmasına karşın uygulamadaki durumun kadınlar aleyhine olması, bunlara birer örnek teşkil etmektedir. Söz konusu bu örnekleri çoğaltmak mümkündür. Ülkemizde kadınların %60’ı yoksulluk sınırının, %18’i ise açlık sınırının altında yaşamaktadır. 19 milyon 109 bin çalışabilir durumdaki kadından 11 milyon 700 bini ev kadınıdır. Yani, mutfak işleri ve çocuk bakımına zincirlenmiş, başkasının eline bakar durumdadır. 5 milyon sigortalı çalışanın sadece 600 bini kadındır ve 7 milyon civarında çalışan kadından yaklaşık 4 milyon 200 bini tarım kesimindedir. Ezici çoğunluğu ücretsiz aile işçisidir. Bunların tamamına yakını ve kentlerdeki 2 milyon 800 bin kadın ise sigortasız ve sendikasız çalışmaktadır (Yılmaz, www.bianet.org: 02/07/2013). TÜİK’den edinilen

2011-2012 kadın istatistiklerine göre okuma-yazma bilmeyenlerin %81,6’sı kadındır. 2012 yılında okuma yazma bilmeyen erkek nüfus oranı %1,4 iken, kadınlarda bu oran %7’dir. Kadınların %10,7’si, erkeklerin ise %2,3’ü okur-yazar değildir. Kadınların %9’u herhangi bir öğrenim kurumundan mezun değilken, bu oran erkeklerde %2,5’e düşmektedir. Erkeklerin % 25,1’i lise ve dengi okullardan mezun olurken, oran kadınlarda %16, yine erkeklerin 15,4’ü yüksekokul ve fakülte mezunu iken bu oran kadınlarda %10,6’dır. Üniversitelerde akademik personelin % 41’i kadındır; ancak, rektörlerin sadece %4,8’i kadındır.

“Türkiye’de Toplumsal Cinsiyet Eşitsizliği: Sorunlar, Öncelikler ve Çözüm Önerileri” Raporu (TÜSİAD ve KAGİDER, 2008: 84) okulun, yapısı, aktörleri, süreçleri ve gündelik yaşamıyla "cinsiyetçiliğin yeniden üretimine katkısının sürdüğünü", eğitimde toplumsal cinsiyet yaklaşımının yerleştirilmesiyle ilgili bütünsel bir ilerleme olmadığını söylüyor. UNESCO’nun 2013 yılında yayımladığı ‘Young and Skills’ raporu (unesco.org, 20.08.2013) incelendiğinde, ülkemizde yüksek gelirli ailelerde, kadın ve erkekler aynı oranda eğitim alma şansına sahipken, birçok ülkenin aksine Türkiye’de dar gelirli aileler erkekleri zor koşullar altında da olsa okutmakta, ancak kız çocuklarına böyle bir fırsat sunulmadığı gözlemlenmektedir. Bitirilen son öğrenim kurumu ve cinsiyet incelendiğinde, eğitime ulaşmada kadın ve erkekler arasında kadınların aleyhine ciddi bir eşitsizlik olduğu göze çarpmaktadır. Kaynaklara ulaşamayan, eğitimden yoksun olan bu kadınlar gerekli bilgi ve becerilerden yoksun olmaları nedeniyle kalıcı yoksulluk yaşama riski altına girerken, başkalarına bağımlı olarak hayata devam etmek zorunda kalmaktadırlar.

2013 yılında kamusal alanda üst düzey kadın yönetici oranı %9,3 olmuştur. Daha kesin ifadeyle, kamusal alanda yöneticilerin %90,7’si erkektir. Önceden belirtildiği gibi, Türkiye’de, meclisteki kadın milletvekillerinin oranı 1991 yılında %1,3 iken 2013 yılında bu oran %14,41 olmuştur. Fakat, bu sayı 550 üyelik bir meclis için hala çok düşüktür. BM tarafından tanımlanan ve gelişmiş ülkelerde mecliste yasal zorunluluk temsil kotası, %40’ın üstüne çıkmaktadır. Örneğin İzlanda’da %78’dir. BM Avrupa Ekonomik Komisyonu verilerine göre, seçilmiş 51 ülke arasında %44,7 oranıyla İsveç en çok kadın vekil oranına sahipken, Türkiye bu sıralamada 43. olmuştur. Türkiye’de 2013 yılında kadın bakan sayısı 1 olup, kabine içindeki kadın bakan oranı olarak %4’e denk gelmektedir. Ülke karşılaştırmalarına bakıldığında, bu oranın en yüksek olduğu ülkelerin %52,6 ile Norveç ve %52,2 ile İsveç olduğu görülmektedir.

Kadınların işgücüne katılım, istihdam ve işsizlik oranları açısından, dünya geneli ve çeşitli bölgelerle kıyaslandığında, Türkiye'nin kadın istihdamı açısından son derece kötü bir noktada olduğu bir kez daha görülmektedir. 2009 yılı itibariyle Türkiye'de kadınların işgücüne katılım oranı %26 iken dünya ortalaması %51,6; Türkiye'de kadınların istihdam oranı %22,3 iken dünya ortalaması %48; Türkiye'de kadınların işsizlik oranı %14,3 iken dünya ortalaması %7'dir. Türkiye, kadınların işgücüne katılım ve istihdam oranı açısından dünya ortalamasının ancak yarısı kadar bir oran yakalayabilirken, kadın işsizliğinde dünya ortalamasının iki katı bir orana ulaşmaktadır. NKA sonuçlarına göre, 2011 yılında, Türkiye'de 15 ve daha yukarı yaştaki nüfus içerisinde işgücüne katılma oranı %47,5 olup, bu oran erkeklerde %69,2, kadınlarda ise %25,9 oldu. Avrupa Birliği üyesi ve aday ülkeler arasında kadınların işgücüne katılma oranının en düşük olduğu ülke Türkiye'dir.

Türkiye'de kadınların istihdam statüleri incelendiğinde, %57,8'nin sosyal güvencesi yoktur. İstihdam edilen kadınların önemli bir kısmının "ücretsiz aile işçisi" statüsünde olduğu görülmektedir. Ücretsiz aile işçiliği kırsal yerleşim alanlarında oldukça yaygın iken, kentsel emek piyasalarında düşük oranlarda görülmekte, bu durum kırsal-kentsel alanlar arasında kadınlar için "İstihdama Katılma Oranı" (İ.K.O.)'larının farklılaşmasına sebep olmaktadır (TÜİK, 2013:1). Dolayısıyla kadın işgücünün tarım sektörünün ağırlıkta olduğu kırsal alanlarda ücretsiz aile işçisi olarak emek piyasalarında yer almalarına karşılık, -ücretli ve yevmiyeli işlerin çoğunlukla olduğu- kentsel alanlarda emek piyasalarına giremedikleri açıktır.¹³ Kısaca, Türkiye kalkınmanın geçiş aşamalarını temsil eden "tarımdan-sanayiye; sanayiden-hizmetlere" gelişme henüz tamamlanamamış ve tarım işçisini ne sanayide istihdam edebilmiş ne de hizmetler sektörüne aktarabilmiştir. Köyden göçle gelen yeni-kentli kadının sanayide ve hizmetlerde yaratılan istihdam kapasitesinden yeterince yararlanamaması, onları kayıt-dışı istihdama yönelterek İ.K.O.'larının düşmesine yol açan bir başka etken olmuştur.

Sanayi işçisi kadınların üçte ikisi tekstil, giyim eşyası ve gıda-içecek işkollarında istihdamdadır. Sanayide istikrarlı bir cinsiyete dayalı sektörel ve mesleki ayrışma vardır, kadınlar söz konusu işkollarına adeta hapsedilmiş durumdadırlar (Toksöz, 2012: 8). Kadın girişimcilerin sorunlarına bakıldığında "rol çatışması" ve "toplumsal geleneksel baskı" ilk sıralarda yer almaktadır (Özdeveci, 2003, s.382). Toplam girişimciler içinde kadınların oranı %12,5 iken, istihdamdaki kadınlar içinde girişimci olanların oranı sadece binde 9'dur (Adaçay, 2013: 123). Hukuksal açıdan sorunlar kısmında değinildiği gibi, kadın işçileri korumak amacıyla çıkarılan yasa, tüzük ve yönetmeliklerin bazı açılardan özellikle kentli kadınların İ.K.O.'nı azalttığı söylenebilir.¹⁴ Kadınların işgücünü kısıtlayan bir başka durum da bazı alanlarda çalıştırılmalarının İş Kanunu yoluyla yasaklanması veya sınırlandırılmasıdır.¹⁵ İlgili maddeler her ne kadar kadınları korumaya yönelik olsalar da; hem onların yüksek ücretli işlere girişlerini engellemeleri; hem de kadınların "korunması gereken zayıf cinsiyet" imajını vermeleri yönlerinden eleştirilmektedirler (Özer ve Biçerli, 2003: 64-66)¹⁶.

Araştırmalarda ortaya çıkan bir başka sonuç, tarım ya da tarım dışı sektörlerde ücretsiz çalışan veya ev içinde gelir getiren işler yapan kadınlar, kendilerini "çalışıyor" olarak adlandırmaktansa, "ev kadını" olarak tanımlamaktadırlar. Bu durum, cinsiyete dayalı iş bölümünün kadınların kendileri tarafından da içselleştirildiğini, büyük bir çoğunluğun evin erkeğini ailenin geçiminden sorumlu olarak gördüğünü, önemli bir kısmının mevcut koşullarda, ev dışında çalışmak istemediklerine işaret etmektedir (İlkkaracan, 1998: 285). Ayrıca, kadınlara sunulan ücretin çocuk bakım maliyetini karşılamaya yetmeyişi kadınların zorunlu olarak ev kadınlığı statüsünde kalmalarına neden olmaktadır. Ülkemizde 25.01.1950 5518 Sayılı İş Kanunu gereğince "eşit işe eşit ücret" uygulaması zorunlu olmasına karşın, uygulamada "beceri, kıdemlilik, liyakat vb." hususlara dayandırılarak kadınlara farklı ücretler verilebilmektedir. Kadın-erkek ücret farklılığının bir başka nedeni de; Kadınların sosyolojik sebeplerden dolayı erkeklerle yakın temasın gerektirdiği satış, hizmet, üretim ve ulaşım gibi sektörlerde yeterli istihdam olanağı bulamamaları ve

¹³1988-2002 dönemi için yapılan incelemede DİE verilerinden hesaplanan "istihdam edilen kadın işgücü içinde ücretsiz aile işçilerinin oranı", kırsal alanda %75-85 arası değişirken, kentsel alanda %9-13 arasında değişmektedir.

¹⁴Bahsi geçen Gebe veya Emzikli Kadınların Çalışma Şartları ile Emzirme Odaları ve Çocuk Bakım Yurtlarına Dair Tüzük madde 7. uyarınca, İş kanunumuzda, 100-150 arası kadın işçi çalıştıran işverenlere "emzirme odası", 150'den fazla kadın işçi çalıştırılması durumunda ise "yuva-kreş açma" zorunluluğunun getirilmesi, işverenlerin bu rakamlara gelmeden kadın istihdamını durdurmalarına neden olabilmektedir

¹⁵Örneğin, Kadınların 4857 Sayılı İş Kanunu 72. madde uyarınca Maden ocakları ile kablo döşemesi, kanalizasyon ve tünel inşaatı gibi yer altında ve su altında yapılacak işlerde, 73.madde uyarınca sanayi işlerinde geceleri çalışmaları yasaklanmıştır.

¹⁶1988 yılından bu yana kırsal alandaki kadın İKO %54'lerden %40'lara önemli ölçüde azalırken, kentsel alanlardaki kadın İKO'nun hemen hemen aynı kalması, köyden kente göçle birlikte işgücünün tarım kesiminden çözüldüğünü, ancak kentte göç eden işgücünün burada emek piyasalarına giriş yapamadığını göstermektedir.

düşük ücretli sektörlerde toplanmak zorunda kalmalarıdır (Özer ve Biçerli, 2003: 66).

TÜRKİYE’DE CİNSLERARASI EŞİTLİĞE YÖNELİK ÇÖZÜM MEKANİZMALARI

Türkiye’de toplumsal cinsiyet eşitliğinin ulusal tarihsel gelişiminin başlangıcı, eğitimin tek sistem altında toplandığı 1924 yılı Tevhidi Tedrisat kanunu ile kadınlara erkeklerle eşit eğitim olanaklarının sağlanmasıdır. Uluslararası mevzuat çerçevesinde toplumsal cinsiyet eşitliğinin gelişimi ise, Atatürk’ün liderliğinde, İstanbul’da Beylerbeyi Sarayı’nda gerçekleştirilen 12. Milletlerarası Kadın Konferansı ile başlamıştır. Türkiye’de bugün hâlâ tam anlamıyla ve her alanda sağlanamamış olsa da kadın erkek eşitliğine yönelik çözüm politikalarının gelişimi yönünde önemli adımlar atılmıştır (Ayrıntı için bkz. Adaçay, 2014: 114-121). Başta Anayasa olmak üzere, tüm yasalarda kadın erkek eşitliği güvence altına alınmıştır. 7 Mayıs 2004 tarihinde gerçekleştirilen düzenleme ile Anayasamızın 90. maddesine “Usulüne göre yürürlüğe konulmuş temel hak ve özgürlüklere ilişkin milletlerarası andlaşmalarla kanunların aynı konuda farklı hükümler içermesi nedeniyle çıkabilecek uyuşmazlıklarda milletlerarası andlaşma hükümleri esas alınır” hükmü eklenmiştir. Bu değişiklikle herhangi bir uyuşmazlık durumunda BM Kadınlara Karşı Her Türlü Ayrımcılığın Önlenmesi Sözleşmesi de dâhil olmak üzere, temel hak ve özgürlükleri hedef alan uluslararası anlaşmalar ulusal düzenlemeler karşısında öncelikli konuma getirilmiştir. Ülkemizin de taraf olduğu uluslararası sözleşme ve kararlarda, toplumsal cinsiyet eşitliği duyarlılığının ana plan ve programlara yerleştirilmesinde hükümetler sorumlu kılınmıştır.

Türkiye, Birleşmiş Milletler Kadınlara Karşı Her Türlü Ayrımcılığın Önlenmesi Sözleşmesi (CEDAW) öncelikli olmak üzere, Avrupa Sosyal Şartı, Çocuk Hakları Sözleşmesi, ILO, OECD, AGİK gibi kuruluşların sözleşme, karar ve tavsiyeleri, Kahire Dünya Nüfus ve Kalkınma Konferansı Eylem Planı, 4. Dünya Kadın Konferansı Eylem Planı ve Pekin Deklarasyonu (1995), Birleşmiş Milletler Binyıl Kalkınma Belgesi ve AB’ne uyum sürecinde ulusal mevzuatına aktarması gereken kadın-erkek eşitliği ile ilgili AB direktifleri doğrultusunda politikalar geliştirmeyi, yasal düzenlemeler yapmayı ve uygulamaya geçirmeyi taahhüt etmiştir

Türkiye’de kadın-erkek eşitliğinin devlet çatısı altındaki ilk oluşumun, V. Beş Yıllık Kalkınma Planı’nda öngörülen tüm sosyal sektörlerle ulaşılması hedefine bağlı olarak 1987 yılında Devlet Planlama Teşkilatı bünyesinde, dezavantajlı kesimlerden biri olan kadın

konusunda çalışmalar yürütmek üzere “Kadına Yönelik Politikalar Danışma Kurulu”nun kurulması olduğu görülmektedir. 1990’da Kadının Statüsü Genel Müdürlüğü kurulmuş ve 2004 yılında 5251 sayılı “Kadının Statüsü Genel Müdürlüğü Teşkilat ve Görevleri Hakkında Kanun” ile yeniden yapılandırılmıştır. Görevleri: Kadının insan haklarının korunması ve geliştirilmesine yönelik çalışmalar yapmak; Kadınların sosyal, ekonomik, kültürel ve siyasal yaşamdaki konumlarını güçlendirmek; Kadınların hak, fırsat ve imkânlardan eşit biçimde yararlanmalarını sağlamaktır. Genel Müdürlüğün yapılanmasında 5251 sayılı Teşkilat Kanunu ile oluşturulan “Kadının Statüsü Danışma Kurulu”nda ilgili kamu kuruluşları, üniversiteler ve sivil toplum kuruluşları temsil edilmektedirler.

Ulusal mekanizma olan Kadının Statüsü Genel Müdürlüğünün, koordinasyon kuruluşu olarak toplumsal cinsiyet eşitliği anlayışının ana plan ve programlara yerleştirilmesi (gender mainstreaming) sürecinde kilit rolü bulunmaktadır. Kadınlara götürülen hizmetlerin daha etkili, nitelikli ve işbirliği içinde yürütülmesinde bazı bakanlıkların ve kurumların yapılanmasında doğrudan kadınlara hizmet sunan veya çalışmalarda bulunan pek çok birim bulunmaktadır. Bunların başında bakanlıklar gelmektedir. Yerel yönetimlerin merkezi yönetimlere kıyasla sundukları hizmet açısından kadın katılımına daha uygun oldukları ve kadın gündemine daha açık olabilecekleri söylenebilir. Bu kapsamda sürdürülebilir kalkınmanın yerel düzeyde yaşama geçirilmesinde başlıca mekanizma olarak tanımlanan “Yerel Gündem 21” çerçevesinde karar alma, planlama ve uygulama süreçlerine kadın ve gençlerin etkin katılımını sağlayan programlar sürdürülmektedir. Ülkemizde halî hazırda yaklaşık 60 kentte, Yerel Gündem 21 Programı çerçevesinde yapılandırılmış kent konseyleri içinde yer alan 40 civarında kadın meclisi bulunmaktadır. Ayrıca yerel yönetimler tarafından kadın sığınma evleri, aile yaşam merkezleri, hanımlar lokali, meslek ve sanat kursları ile aile danışma merkezleri gibi hizmetler de sunulmaktadır. Ayrıca, resmi kurumların yanısıra, Türkiye’de 21 üniversitede farklı disiplinlerden akademisyenlerin yer aldığı ve toplumsal cinsiyet, kadının sosyal ve ekonomik statüsü, sağlık, eğitim, şiddet gibi konularda araştırmalar yapan Kadın Sorunları Araştırma ve Uygulama Merkezleri bulunmaktadır. Benzer şekilde kadın hakları ve sorunları kapsamında, sendikalar ve sivil toplum örgütlerinin de faaliyetleri söz konusudur. Türkiye’de var olan pek çok Sivil Toplum Kuruluşu (S.T.K.)’yı, temelde sosyal refah ve yoksulluğun ortadan kaldırılmasıyla ilgilenenler (sağlık, eğitim ve hayır işi)

ve kadınların pozisyonunun yapısal olarak iyileştirilmesi için savunuculuk ve lobi faaliyetlerine yoğunlaşanlar olarak ikiye ayırmak mümkündür. Her iki S.T.K. türü de Kadının Statüsü Danışma Kurulu'nda ve komisyonlarda temsil edilmektedir.

Tüm bu bilgiler çerçevesinde genel bir değerlendirme yapılması gerekirse; AB, üye ve aday ülkelerden ulusal yasalarını Birliğin yasal çerçevesine uydurmalarını, ulusal politikalarını bu yasal çerçeve düzeyinde belirlemelerini ve bu politikaları uygulayarak kadın ve erkeklerin eşit fırsatlardan yararlanmalarının hayata geçirilmesini beklemektedir. Aday ülke konumunda olan Türkiye, AB'nin toplumsal cinsiyet eşitliği politikalarını ve mevzuatını benimsemekle yükümlü olmakla birlikte hayata geçirilmesi için de gerekli adımları atmaya yükümlüdür. Bu çerçevede hazırlanan 2008-2023 Ulusal Eylem Planı Hedefleri çerçevesinde Türkiye'de Toplumsal cinsiyet eşitliğinin geliştirilmesi amacıyla belirlenmiş 4 ana hedef şunlardır:

Hedef 1: Kadınların ilerlemesini sağlayacak kurumsal mekanizmalar oluşturulacak, varolan mekanizmaların kapasiteleri güçlendirilecektir.

Hedef 2: Toplumsal cinsiyet eşitliğinin sağlanması konusunda erkeklerin farkındalığı ve duyarlılığı artırılacaktır.

Hedef 3: Yetişkinler arasında "kadın okuryazarlığı" artırılacaktır.

Hedef 4: Eğitimciler, eğitim programları ve materyalleri toplumsal cinsiyet eşitliğine duyarlı hale getirilecektir.

Yukarıdaki ana hedeflerin yanı sıra, "Ekonomi, Kadın Yoksulluğu, Siyaset, Sağlık, Medya, Çevre" ana başlıkları altında toplanan kadınların ekonomik ve toplumsal koşullarını iyileştirmeyi hedefleyen pek çok alt hedef belirlenmiştir. Tüm bu hedeflere karşın, kadın cinayetlerinin son zamanlarda daha görünür hale gelmesiyle, "Kadına Şiddetle Mücadele Ulusal Eylem Planı 2016-2019" oluşturulmuştur.

Türkiye'nin kalkınabilmesinde rol biçilen, destek beklenen, önemli olan ve nüfusun yarısını oluşturan kadınlarımızın ekonomik, sosyal ve siyasal haklarını kazanmalarından daha önce, en temel insani hak olan "yaşam haklarını korumak" noktasında dahî sorunlar olduğu görülmektedir. Başka bir ifadeyle, "Kadın cinayetleri" başlıklı bir sorunun varlığı bile, Türkiye'nin kalkınması ve kadınları için gelecekte hâlâ uzun ve zorlu bir yol olduğunu göstermektedir. Bu konuda yapılması gerekenler mutlaka, sorunlar temelinde yani ekonomik, hukuksal, siyasi zorunluluklarla beraber eğitim, sağlık, kültür vb. sosyolojik değer ve normlarla da ilgilidir. Bu

durum tüm toplum birey ve kurumlarıyla ortak payda da önce cinsiyetler arası eşitsizliklerin ve türevi sorunların kabulü, sonrasında çözümünü gerekli kılmaktadır. Türkiye'nin kalkınmasında kadın sorunlarının ortadan kaldırılmasıyla hız kazanılacağı açıktır.

KAYNAKÇA

Adaçay, F. R. ve Güney, G. (2012). Türkiye'de kadına yönelik ekonomik şiddet. *Uluslararası Katımlı Kadına ve Çocuğa Karşı Şiddet Sempozyumu, C:1, MÇD. Yayınları*, ss.312-328, Ankara.

Adaçay, F. R. (2013). "Türkiye'de kadın girişimciliği", Women's entrepreneurship in Turkey" *ICE V. Uluslararası Girişimcilik Kongresi*, Almata, Kazakistan.

Adaçay, F. R. (2014). *Toplumsal Cinsiyet ve Kalkınma*. Bursa: Ekin Yayınevi.

Akın, A. (2007). Toplumsal cinsiyet ayrımcılığı ve sağlık. *Toplum Hekimliği Bülteni, C.26, S.2*, Ankara.

Anadolu Ajansı, <http://www.aa.com.tr/tr/sirket-haberleri/gundem/2249390>, 06.05.2014 tarihinde erişildi.

Anonim, 25.01.1950 5518 Sayılı İş Kanunu

Anonim, Dialymotion.com, Afrika kadın sünneti, 22 Ekim 2013 tarihinde erişildi.

Aydın, D. (2014). *Küreselleşme ve yoksulluk*, İHH, İnsani ve Sosyal Araştırmalar Merkezi, 2014.

Becker, G. (1957). *The economics of discrimination*. Chicago, Unof Chicago Press, 1.edt.

Borjas, G. J. (2013), Labor market discrimination, labor economics. 6.Edition. *McGraw-Hill, C:9*.

Coleman, J. W. vd. (2002). *Social problems, eight edition*. Prentice Hall, New Jersey.

Çakmak, H. (2006). Kalkınma iktisadında temel ihtiyaçlar etiği yaklaşımı. *I.Ü. Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi* No:34.

Demirbilek, S., (2007). Cinsiyet ayrımcılığının sosyolojik açıdan incelenmesi. *Finans, Politik & Ekonomik Yorumlar. C.44, S.51.1.*, İstanbul.

DPT, DAP Projesi, <http://ekutup.gov.tr/bolge/dap/index.html> 12.03.04 tarihinde erişildi.

Hablemitoğlu, Ş., Küresel ekonominin en güçlü aktörü dünya ticaret örgütü kadın işgücünü tehdit ediyor http://www.geocities.com/hablemitoglu/kuresel_ekonomi_ve_kadin.htm 23.03.04 tarihinde erişildi.

- Human Rights and Equal Opportunity Commission, 2006-2007 Annual report. www.humanrights.gov.au 05.04.2014 tarihinde erişildi.
- Mill, J.S. (1869), The Subjection of Women <http://www.constitution.org/jsm/women.htm> 28.05.2014 tarihinde erişildi.
- Milliyet, (2014) <http://www.milliyet.com.tr/cinsiyet...931> 17/01/2014 tarihinde erişildi.
- Moser, C. (1993). Gender planning and development. London: Routledge, <http://www.polsci.chula.ac.th/pitch/urbansea12/moser1993.pdf> 20.01.2016 tarihinde erişildi.
- OECD, Growing Unequal? : Income distribution and poverty in OECD countries. 2008. <http://www.oecd.org/els/soc/41521804.pdf>
- Ökten, Ş. (Yaz, 2009). Toplumsal cinsiyet ve iktidar: Güney Doğu Anadolu Bölgesi’nin toplumsal cinsiyet düzeni”. *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 2/8.
- Özer, M. ve Biçerli, K. (2003). Türkiye’de kadın işgücünün panel veri analizi. *Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Cilt:3, No:1, Eskişehir.
- Payne, M. (1997). *Modern social work theory*, Second Edition, Lyceum Books, Chicago.
- Savran Acar, G. (2004). *Beden emek tarih: diyalektik bir feminizm için*. İstanbul: Kanat Yayınları.
- Sen, A. K. (1990). *Gender and cooperative conflict. In Tinker, I. (Ed). Persistent inequalities: women and world development*. New York: Oxford University Press.
- Şener, Ü. ve Demirdirek, H. (2014). 81 il için toplumsal cinsiyet eşitliği karnesi. *Türkiye Ekonomi Politikaları Araştırma Vakfı (TEPAV)*, <http://www.tepav.org.tr/tr/yayin/s/699> 21.03.2015 tarihinde erişildi.
- Toksöz, G. (2012). Toplumda kadın: iş yaşamında cinsiyet eşitliği için politikalar, UNESCO Sosyal Dönüşüm, Bioetik ve Kamu Politikaları, 12-13 Nisan 2012,
- TÜİK (2014). İstatistiklerle kadın. 2013, Haber Bülteni, Sayı: 16056, 5 Mart 2014 tarihinde erişildi.
- TÜİK, (2013). Toplumsal cinsiyet istatistikleri, <http://kasaum.ankara.edu.tr/>
- TÜSİAD ve KAGİDER (2008). Türkiye’de toplumsal cinsiyet eşitsizliği: sorunlar, öncelikler ve çözüm önerileri. Rapor, Ankara.
- UNDP, (1995). UNDP, Pekin deklarasyonu ve eylem platformu. *IV. Kadın Konferansı, 4-15 Eylül, Kadın Ve Ekonomi*. ss.150-180.
- UNDP, (2002). Gender equality: Practice Note, November.
- UNDP, (2013). 2012 insani gelişme raporu (HDR), güney’in yükselişi: farklılıklar dünyasında İnsani gelişme <http://www.tr.undp.org/> (05.09, 2014) tarihinde erişildi.
- UNDP, (2014). 2013 insani gelişme raporu. (HDR) <http://www.tr.undp.org/> 21.02.2016 tarihinde erişildi.
- Watts, C. and Zimmerman, C. (2002). Violence against women: global scape and magnitude, *The lancet*, V: 359, 2002 April, NCBI, pp. 1232-1237.
- WEF, (2013). Global gender report, <http://www.weforum.org/reports/global-gender-gap-report->
- WHO, Gender and reproductive rights. www.who.int 05/06/2014 tarihinde erişildi.
- Yılmaz, N. Kapitalist küreselleşme ve kadın emeği”, <http://www.bianet.org/> 02/07/2013 tarihinde erişildi.

Gender Inequality from The Point of Development and Gender Mainstreaming in Turkey

Funda Râna ADAÇAY

Key Words:

1. Development
2. Women
3. Gender
4. Gender inequality

Abstract

When "inequality issue" said, the gender inequality is comes to mind also much earlier than income and opportunity inequalities. Even in cases where the equation in terms of these criteria and men, it is seen that women have a second status or relative differentiation according to men. In this study, it mentioned the source of the problem genders inequality in Turkey and is incorporated in comparison with developed countries sample. In short, the general situation of gender in equalities in the world and Turkey has tried to put forward compared with selected data, and to emphasize the importance of women's role on human development.